

TEMA 5

ARTE ROMÁNICA: ESCULTURA

Relación das obras do tema incluídas na ABAU: ARTE ROMÁNICA : escultura

- 1. Esculturas do Pórtico de Praterías.**
- 2. Esculturas do Pórtico da Gloria.**

LIMIAR. Contexto histórico artístico: Escultura románica das portadas

A arquitectura románica, vinculada coa escultura, faise monumental. O ROMÁNICO ten *relacións estreitas* arquitecto / escultor, ás veces son a mesma persoa: Mestre Mateo.

A finais do s. XI coa aparición da igrexa románica, xorden 2 manifestacións esenciais da arte medieval:

- A gran PORTADA.
- O claustro historiado.

- A gran portada románica dáse ao mesmo tempo **en todas as rexións** (*Languedoc, Norte da Península Ibérica, Borgoña*).
- Caracterízase polos profundos abocinamentos, resaltes e *arquivoltas* (arcos concéntricos).
- A portada, de unha ou varias portas, ampla e monumental, préstase para expresar, na entrada, o dato esencial da fe cristiá: *Cristo, o Home Deus, estivo, está e estará entre os homes*.
- A portada románica é **reflexión teolóxica**; no estudo iconográfico conta a significación global e única de cada obra no contexto xeral das **teofanías** e da **Parusía**.

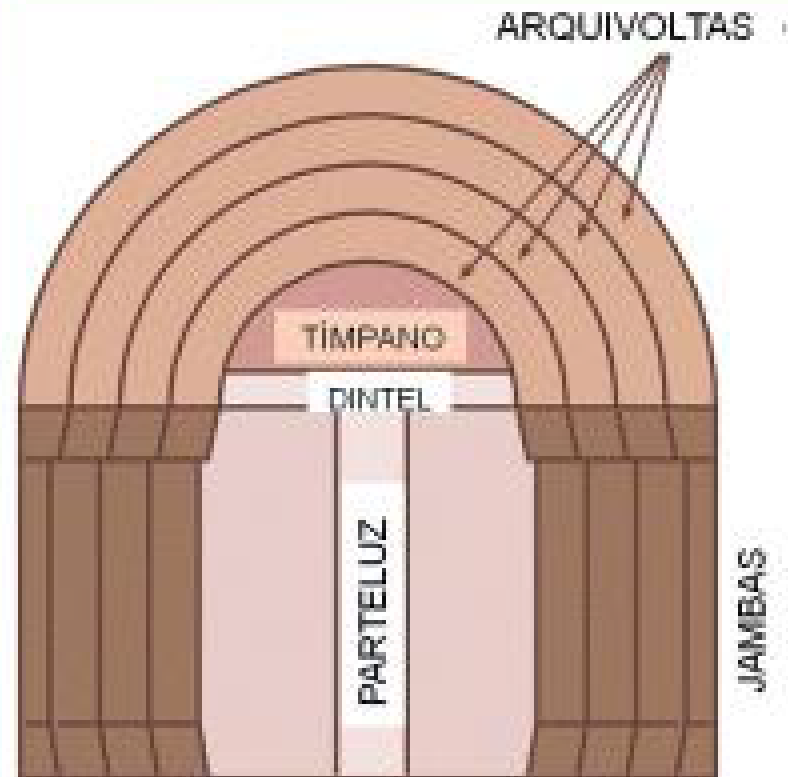
San Trófilo na cidade de Arlés é
un dos mellores exemplos de
estilo denominado románico
provenzal do sur de Francia.

S.XII

LA PORTADA ROMÁNICA

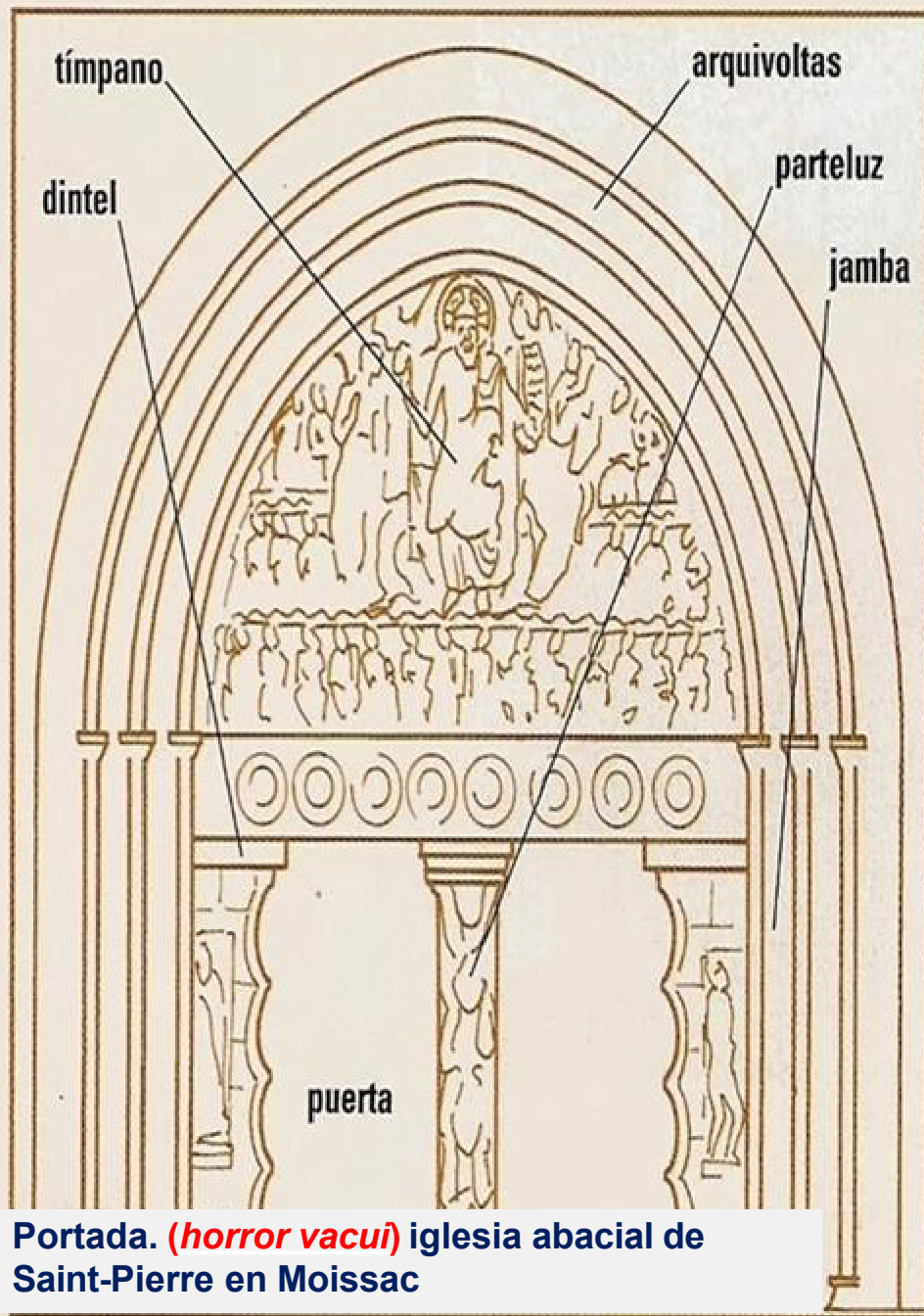
Fachada monumental a los pies, con una o varias puertas de acceso, delimitada muchas veces por torres. Las puertas tienen arquivoltas abocinadas y tímpano con relieves.

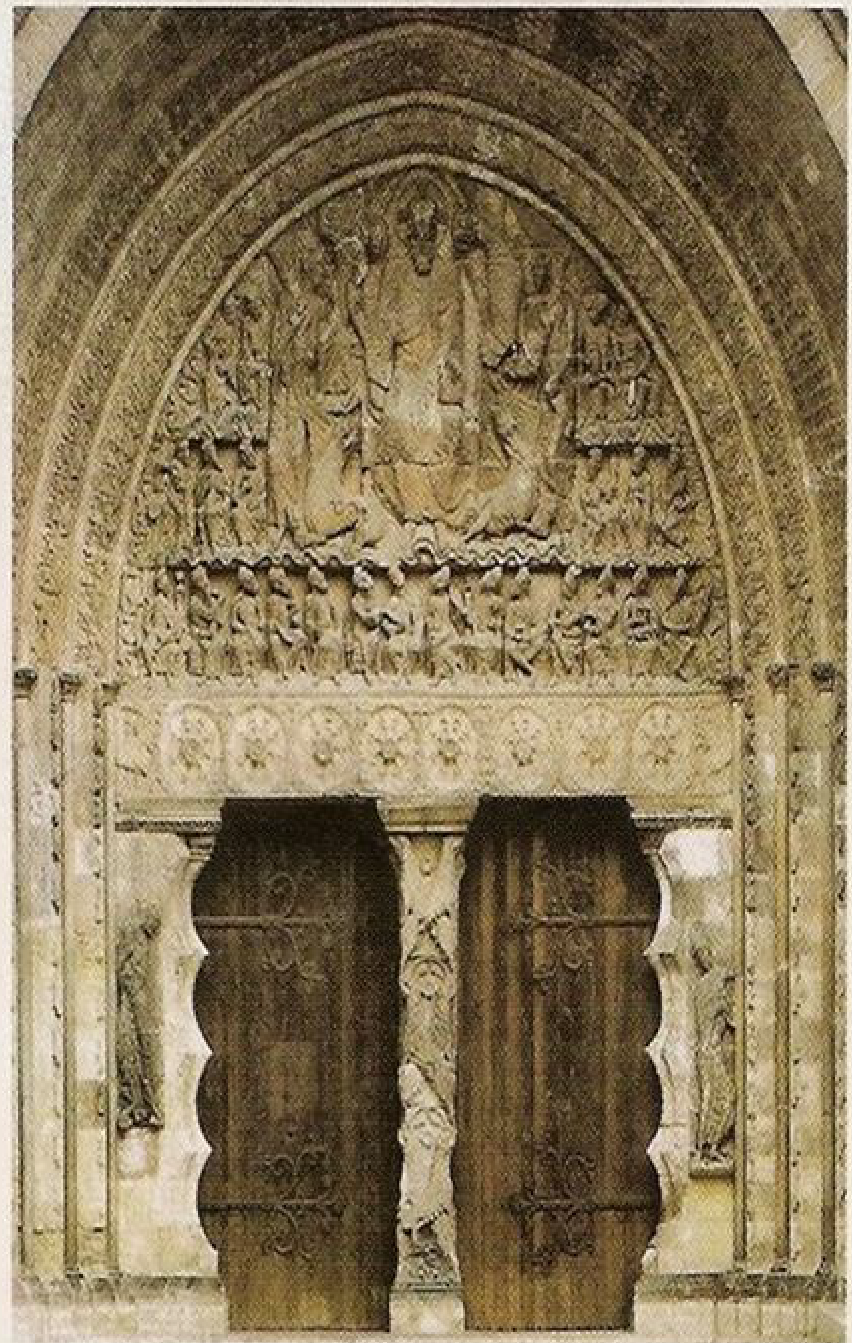
FUNCIÓN DE LOS PÓRTICOS ROMÁNICOS

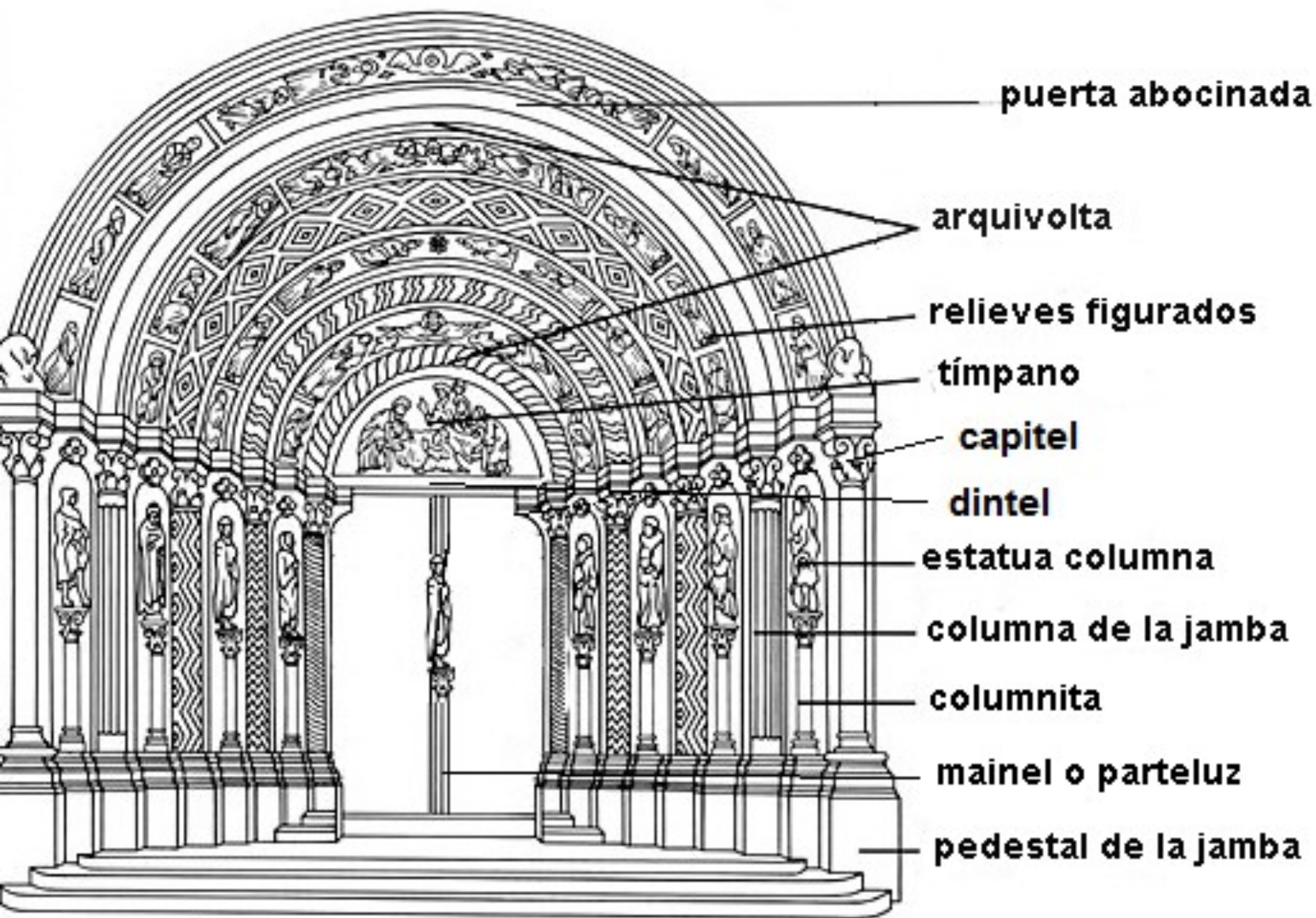
“Los pórticos de las iglesias románicas y góticas heredaron significados y funciones de los antiguos arcos de triunfo romanos: su decoración historiada mantuvo el carácter histórico-apologético de los arcos imperiales y, evidentemente, el aspecto propagandístico-didáctico ligado a ellos, mientras su función representativa y celebrativa como hechos de arquitectura (dimensiones monumentales y uso del pasaje) tuvo que transformarse en forma simbólica, pero sin desaparecer.” GIAN LORENZO MELLINI: “El Maestro Mateo en Santiago de Compostela”

Portada. (*horror vacui*) iglesia abacial de Saint-Pierre en Moissac

- **Parusía** (grego: παρουσία, romanización: parousía; literalmente: «*presenza, chegada*»).

Para a maioría dos cristiáns, é o acontecemento esperado ao final da historia: a Segunda chegada de Cristo á Terra. Na Biblia, este feito menciónase en diversas ocasións, agás no *Evanxeo de Marcos*.

- **PANTOCRÁTOR** «todopoderoso», (do grego παντοκράτωρ, composto de παντός —en galego: «*todo*»— e dun derivado de κρατός —en galego: «*fuforzapoder*»—).
- Atributo que se aplicou a Zeus na mitoloxía grega. Na cultura cristiá utilízase para referirse ao Deus Pai onnipotente ou a Cristo.

- **MANDORLA**: na arte medieval, óvalo ou marco en forma de amendoa que rodeaba algunhas imaxes relixiosas; no tímpano das portadas o motivo iconográfico mais representado é o Pantocrátor inserido nunha *mandorla*, ou amendoa mística".

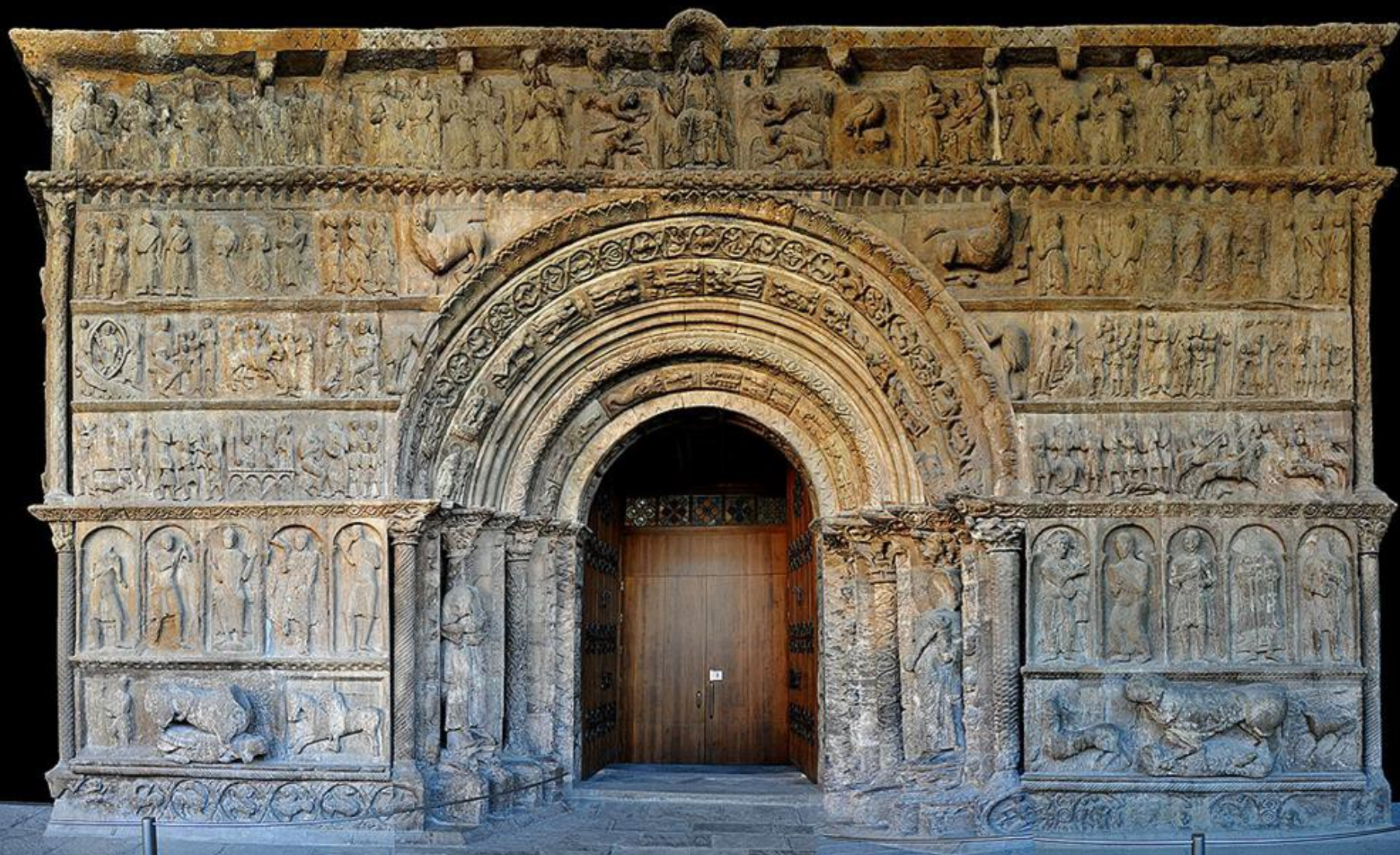
- **TEOFANÍA**: no cristianismo e xudaísmo denomínanse teofanías ás aparicións de Deus ou de seres anxélicos que se narran en distintos episodios bíblicos, tanto da Biblia hebrea (Tanaj ou Antigo Testamento) como do Novo Testamento.

Os escultores románicos coñecían os datos da fe, tanto por seren *homes de Igrexa*, por falaren co *teólogo* autor do programa, ou simplemente por seren *segrares*. Nos programas iconográficos, os artistas empregarán case todos os elementos da portada, como no Pórtico de Santa María de Ripoll, (*horror vacui*), en Ripoll (Xirona) de mediados do S.XII.

Pórtico de Santa María de Ripoll, fachada do mosteiro de Santa María de Ripoll, en Ripoll (Gerona). Medios do S.XII,

Santa María de Ripoll (Xirona), mediados do s. XII.
Portada. (horror vacui)

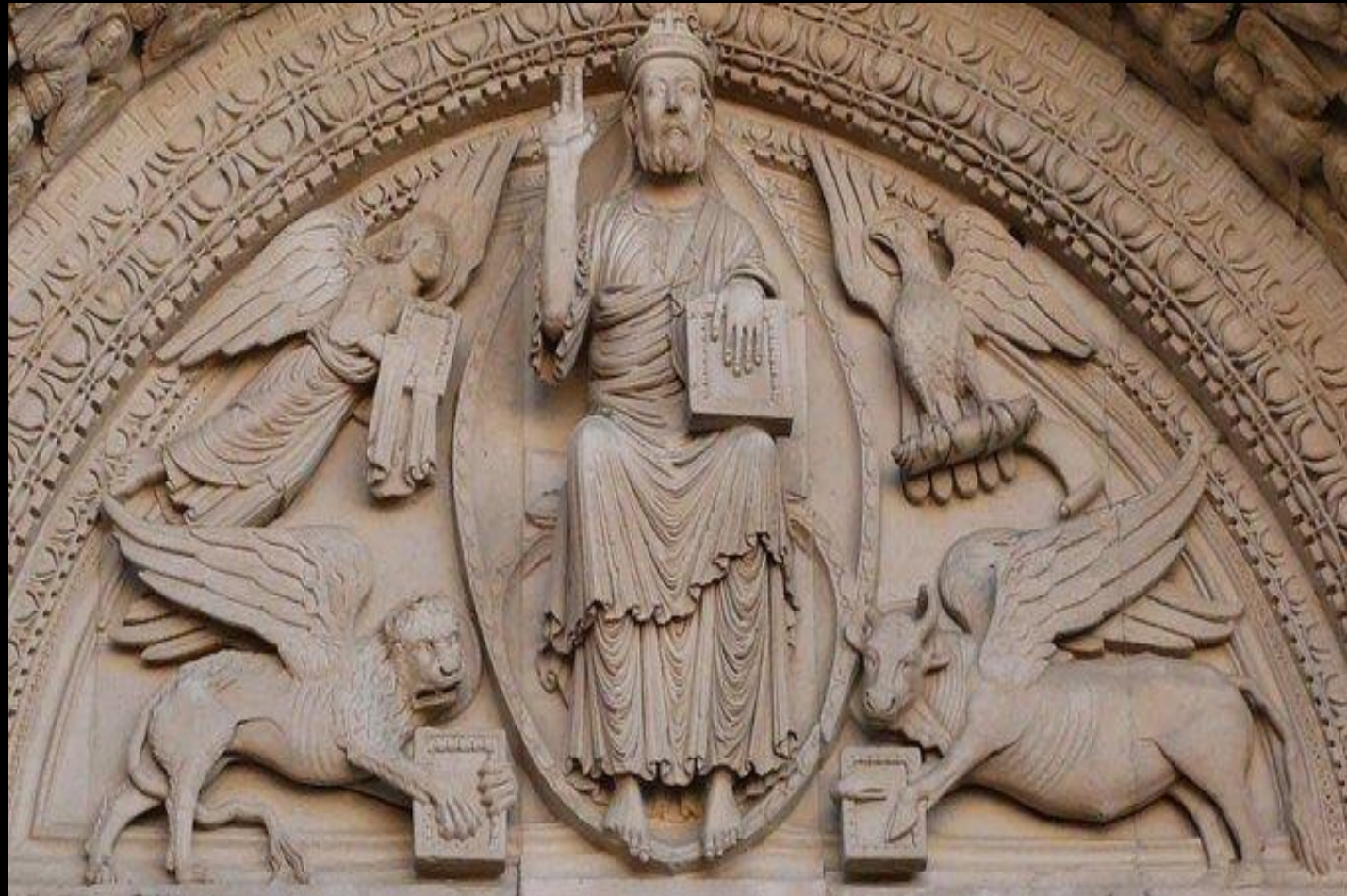
ELEMENTOS da PORTADA na escultura románica:

1. O TÍMPANO:

Semicircular; colocárase a visión teofánica: Cristo Pantocrátor, apocalíptico, na mandorla, rodeada dos 4 símbolos (*tetramorfos*) dos evanxelistas; Cristo transfigurado, ou Cristo da Parusía ou do Xuízo Final.

Tetramorfos:
representación
simbólica cristiá dos
4 evanxelistas:

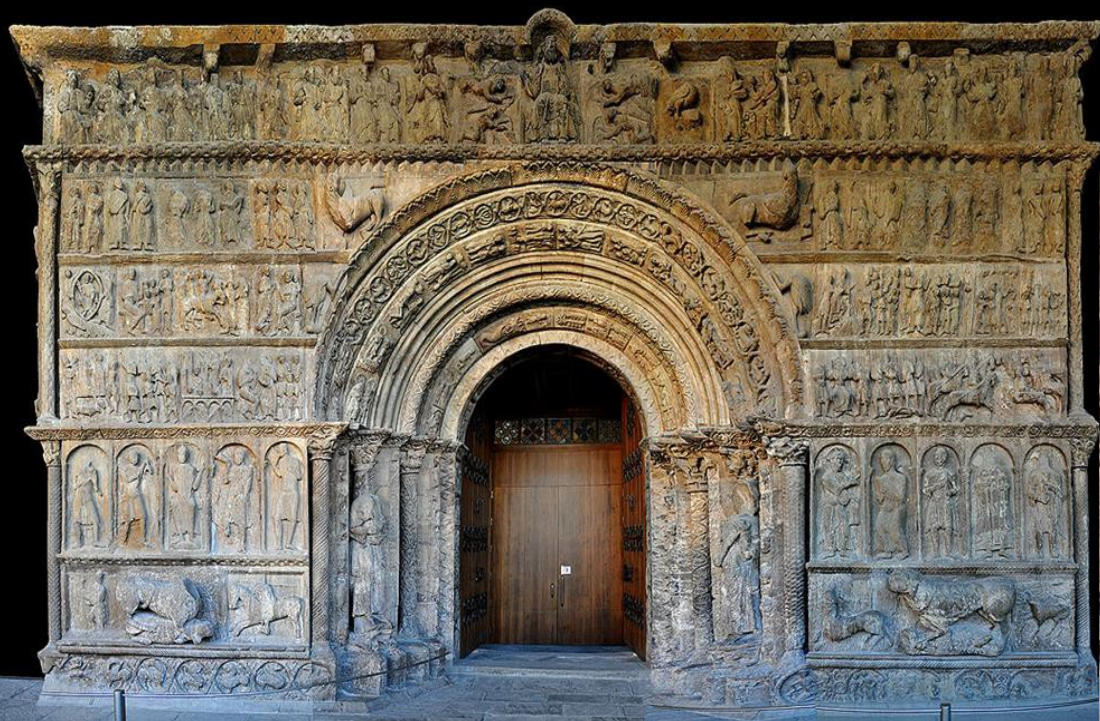
- Lucas (anxo).
- Marcos (león).
- Mateo (touro).
- Xoán (aguia).

Portada igrexa románica: San Tróximo de Arlés

2. ARCOS AVIALADOS:

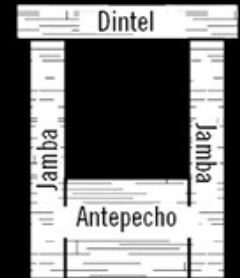
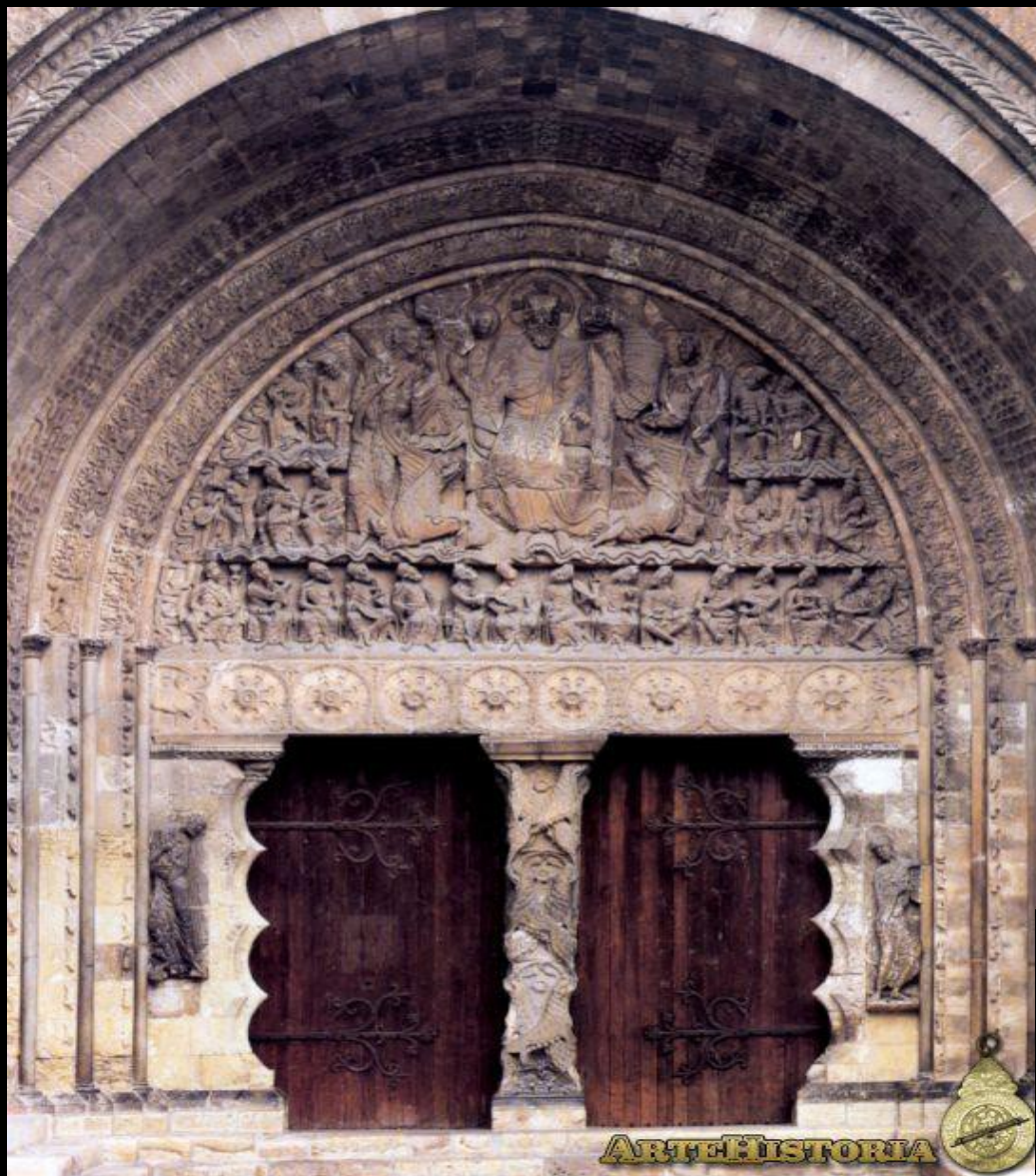
Úsanse cando non hai tímpano. O románico acapara a atención na decoración das superficies planas. Ás veces, a decoración iconográfica esténdese a todo o longo dunha fachada. Ex.: A catedral de Angulema.

catedral de Angulema; Francia

Moissac

3. XAMBAS:

Con figuras do home illado, como *estatua encostada*. Ex. as personaxes da portada de Moissac ou os apóstolos de Vezelay.

4. COLUMNAS:

Último elemento a sumar no programa iconográfico. A primeira portada con estatuas columnas será tamén a primeira portada gótica.

*Santa María de
Vezelay:*
combinación de
arquivoltas e
tímpano

Os ESCULTORES do ROMÁNICO traballan nas portadas a ICONOGRAFÍA das teofanías gloriosas, adaptando a historia ás superficies con dobre servizo: ao sacro e á arquitectura. Será o primeiro gran estilo de Occidente.

tímpano

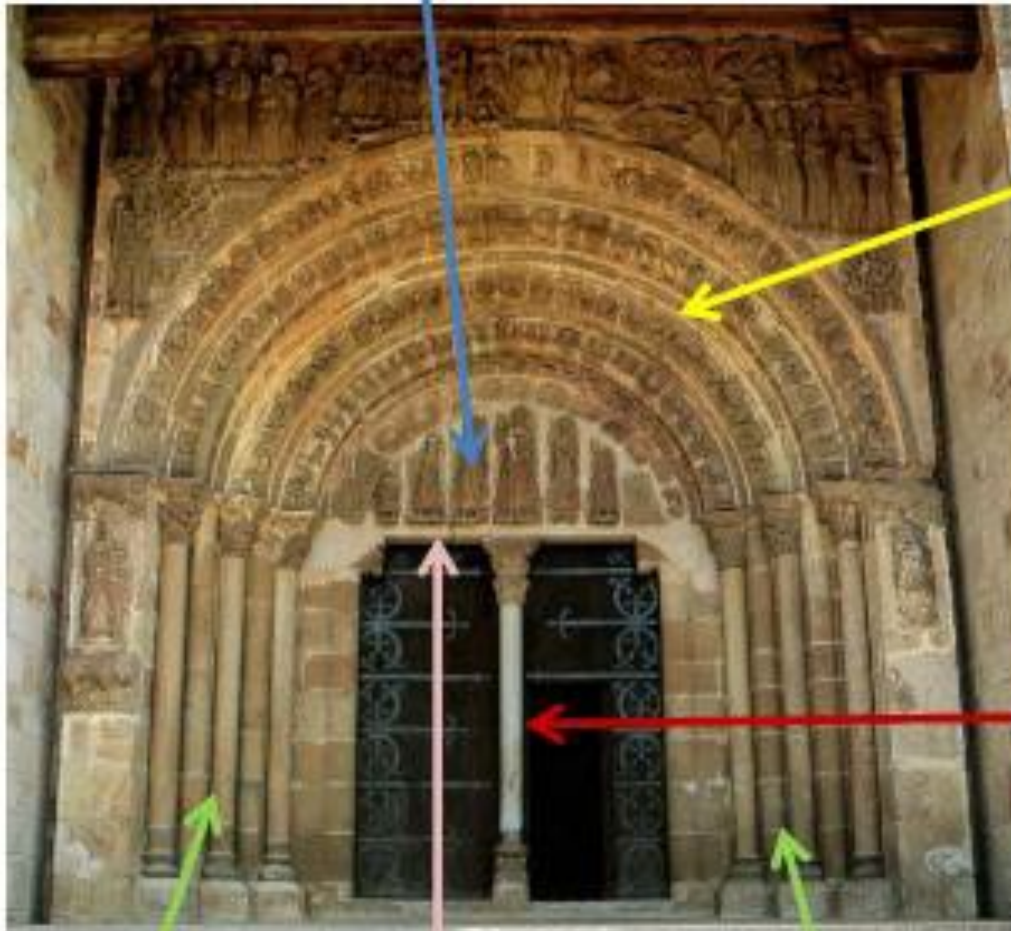
arquivoltas

parteluz

jamba

dintel

jamba

Os TEMAS da PORTADA ROMÁNICA

O ROMÁNICO dá un dobre servizo:
ao sacro e á arquitectura.
Será o primeiro gran estilo de
Occidente.

No estudo da FACHADA e portada
MEDIEVAL cómpre sinalar varios
aspectos:

1. Pasaron mil anos das persoas que
as concibiron. É difícil captar as
mensaxes.
2. A fragmentación e desaparición de
moitas obras que complican a
análise. Explícase o significado por
analogías iconográficas e textos da
época.
3. Contexto histórico: a arte é reflexo
da época, da política, relixión, etc.

Unha portada do s. XII, é un complexo **PROGRAMA ICONOGRÁFICO**, en ocasións de difícil lectura.

Os TEMAS dos grandes tímpanos esculpidos son:

- A ASCENSIÓN,
- PENTECOSTE,
- CRISTO en MAXESTADE
- e/ou o XUÍZO FINAL.

a) Ascensión. Cristo ascendendo ao Ceo, auxiliado por dous anxos, ex. *na Porte Miègeville da basílica de Saint-Sernin de Toulouse.*

Porte Miègeville [basilique Saint-Sernin de Toulouse](#)

Pentecoste. O tímpano de Sainte-Madeleine de Vézelay é a síntese de 2 temas: ASCENSIÓN e PENTECOSTE, episodios dos *Feitos dos Apóstolos*. O normal no Pentecoste é a aparición do espírito Santo, quen dá o don de linguas aos *Apóstolos*, para predicar a Nova Fe.

O tímpano Cristo *outorga* a capacidade de falar noutras linguas; os apóstolos reciben a misión de predicar e converter os pobos, representados no Lintel,

incluíndo *países exóticos: pigmeos*, etc. Na arquivolta están os signos do zodíaco e os labores dos meses; o número 12 alude

aos *Apóstolos representados polos doce signos do zodíaco, polos doce meses do ano*, dinos o Códice Calixtino. Cristo como rexedor do ano, dono do universo; *cristianízase así un tema pagán (Cristo substitúe a figura clásica de Annus)*.

Francia. BORGONA.

- Se caracteriza por figuras alargadas, flexibles y dinámicas.
- Destacan los capiteles de Cluny, las esculturas de San Lázaro de Autun y la portada de la Magdalena de Vezelay.

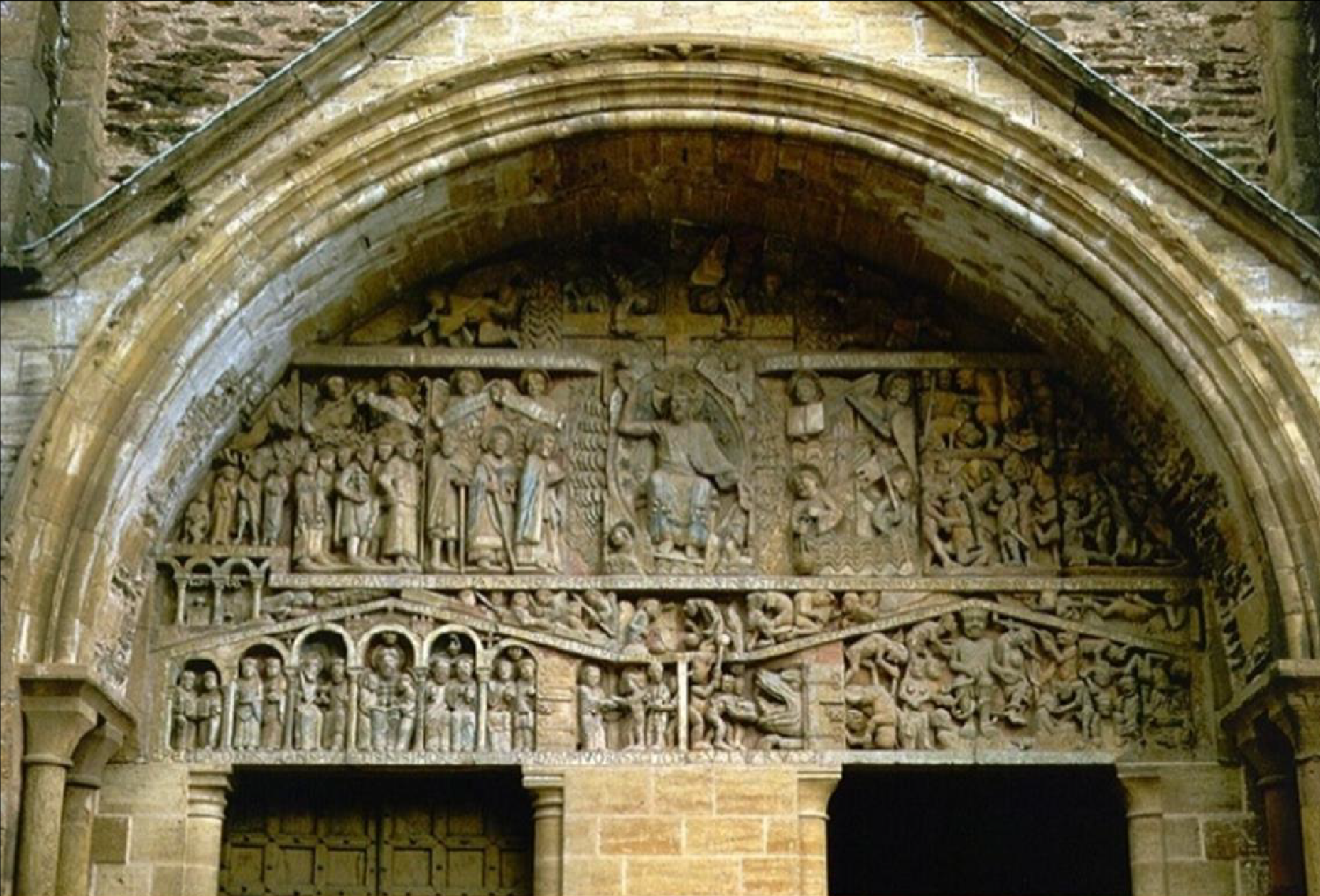

Tímpano de la portada de Santa Magdalena de Vezelay. Obra del Maestro Gilesbertus. Representa Pentecostés

c) Visión Apocalíptica e xuízo final continuación da Parusía (Cristo en Maxestade). O Xuízo Final é parte da *Visión sobrenatural* de Deus e continúa á Parusía. Desde o s. IX, era tema predilecto en Occidente, en pinturas das fachadas e nos *arcos de triunfo*. Tarde aparece nos tímpanos románicos de *Autun, Beaulieu e Conques*. O Xuízo Final non é tema frecuente nesta etapa.

Juicio Final. Portada occidental de Sta. Fe de Conques (1130-1135)

ESCULTURA ROMÁNICA

CATEDRAL DE SANTIAGO

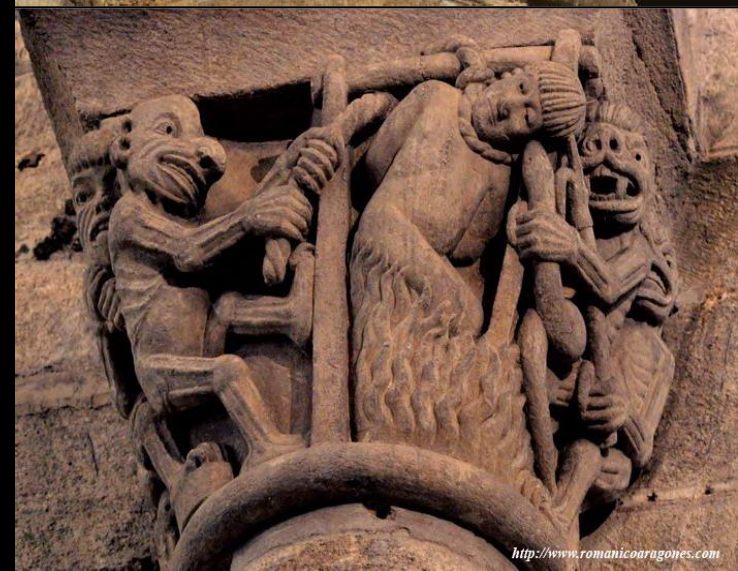
ESCULTURAS DA CATEDRAL DE SANTIAGO

Hai paralelismo entre fases *construtivas* e obra escultórica coa mesma periodización; nas 1ª e 2ª fases a escultura céntrase nos capiteis con influencias da *catedral de Jaca* e *Santa Fe de Conques*.

Nun terceiro momento, cara a 1100 proxectouse un programa iconográfico completo para as TRES PORTADAS que representarían toda a historia da Humanidade; creación, pecado e promesa de redención.

<http://www.romanicoaragones.com>

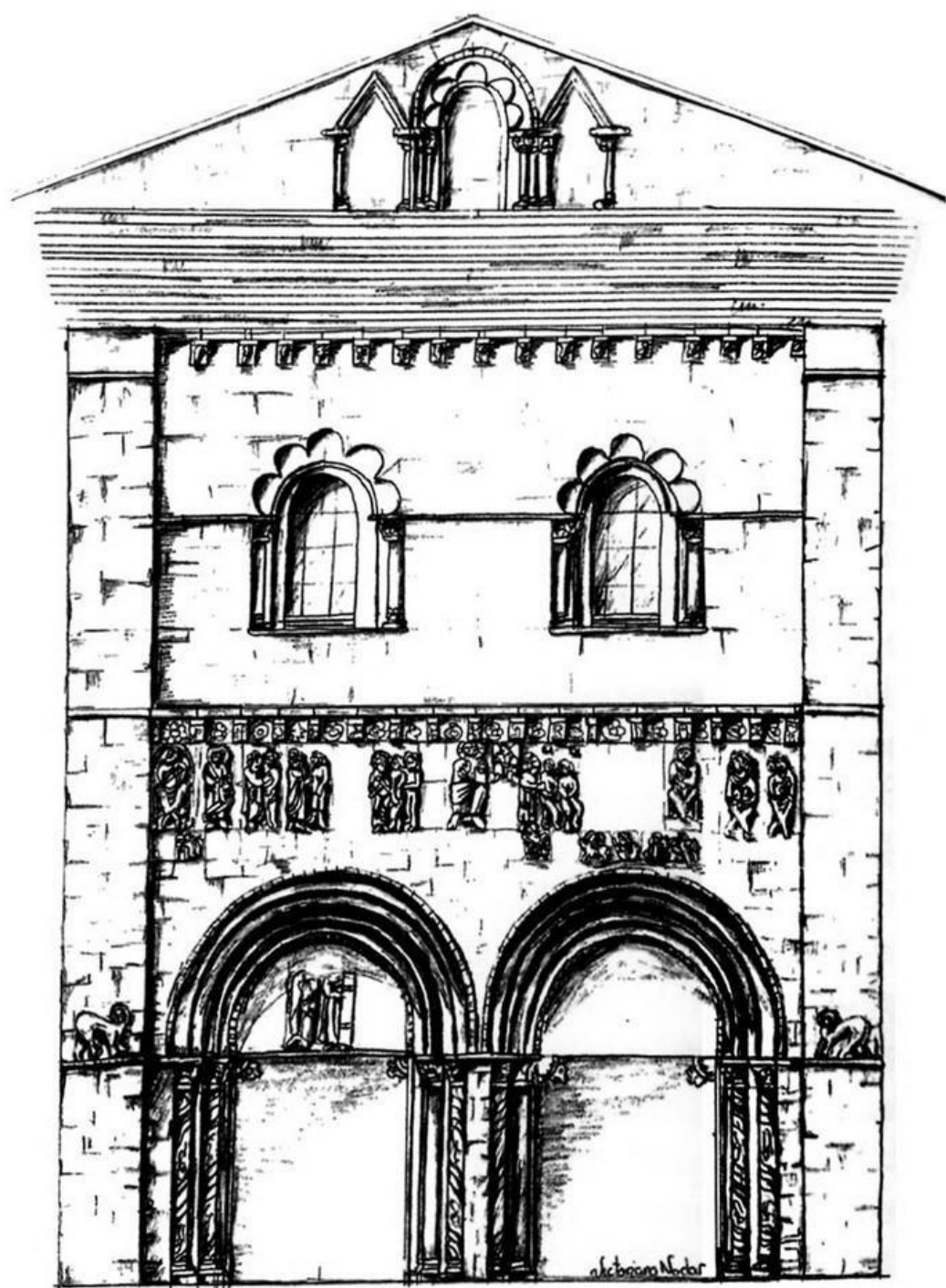

<http://www.romanicoaragones.com>

I. Portada Norte ou do Paraíso:

- O programa non chega a executarse plenamente; a *primitiva fachada do Paraíso* (hoxe Acibecharía), foi destruída nun incendio en 1117. Algúns **restos** foron **reutilizados** en Praterías, cuxa disposición lembra á orixinal do *Paraíso*. Consérvanse pezas e a descrición do *Liber Calixtino* que permitiu ao prof. Moralejo a reconstrución hipotética.
- Representábase o dualismo Pecado/Redención (1º creación, pecado e expulsión, 2º anunciación / redención).
- Traballan TRES Mestres: *M. do Cordeiro*, *M. da Traizón* e *M. de Praterías*; a quen veremos traballar na portada sur.

Santiago de Compostela - <http://www.vigoenfotos.com>

II. Portada de Praterías:

FICHA TÉCNICA:

Portada de Praterías ou Portada Sur

Nome: *programa escultórico da Portada de Praterías na Catedral de Santiago.*

AUTORES: Mestre Estevo (ou mestre de praterías); mestre do cordeiro; mestre da traizón; mestre da transfiguración; mestre de Conques e outros.

ESTILO: Románico.

MATERIAL e TÉCNICA: Granito mármore en relevo.

Temática: Relixiosa Escultura relixiosa

CRONOLOXÍA: en torno aos 1104-1112. 1º cuarto s. XII

PROMOTORES ou

COMITENTE: Diego

Xelmírez ,arcebispo de Santiago

LOCALIZACIÓN: Cruceiro sur da catedral de Santiago de Compostela.

TEMÁTICA

- A portada dedícase a Cristo na súa dobre natureza humana e divina.
- No tímpano dereito represéntase a Epifanía e escenas da Paixón e milagre da curación do cego.
- No tímpano esquerdo as Tentacións e a muller cunha caveira (*Eva? ou a "muller adúltera"?*) representando o triunfo de Cristo sobre pecado e morte.

- A obra responde as **características da escultura románica do período pleno**:
 - Adaptación ao marco arquitectónico.
 - Esquematización anatómica.
- O conxunto organízase en dúas portas coas súas archivoltas de medio punto abucinadas, tímpanos esculpidos e xambas de columnas encostadas a un piar e machón central.
- O contido iconográfico presenta desorde na organización das imaxes, polas *desfeitas* do incendio do 1117 e os engadidos de relevos procedentes da desaparecida fachada norte.

No **tímpano da dereita**, na parte superior a Virxe María aparece benaventurada co seu fillo en Belén e a Epifanía dos Reis Magos de Oriente, e a estrela e o anxo que os conduce cara ao portal de Belén. Na parte inferior a Paixón de Cristo: o prendemento con Xudas, atado á columna e azoutado coa cruz a lado, a coroación de espiñas e a curación do cego.

No **tímpano da esquerda** aparece Cristo resistindo ás tentacións dos demos. Na parte inferior dereita aparece a muller vestida cunha túnica longa transparente que evidencia a súa anatomía, cabelo longo e despeiteado e cunha caveira entre as súas mans.

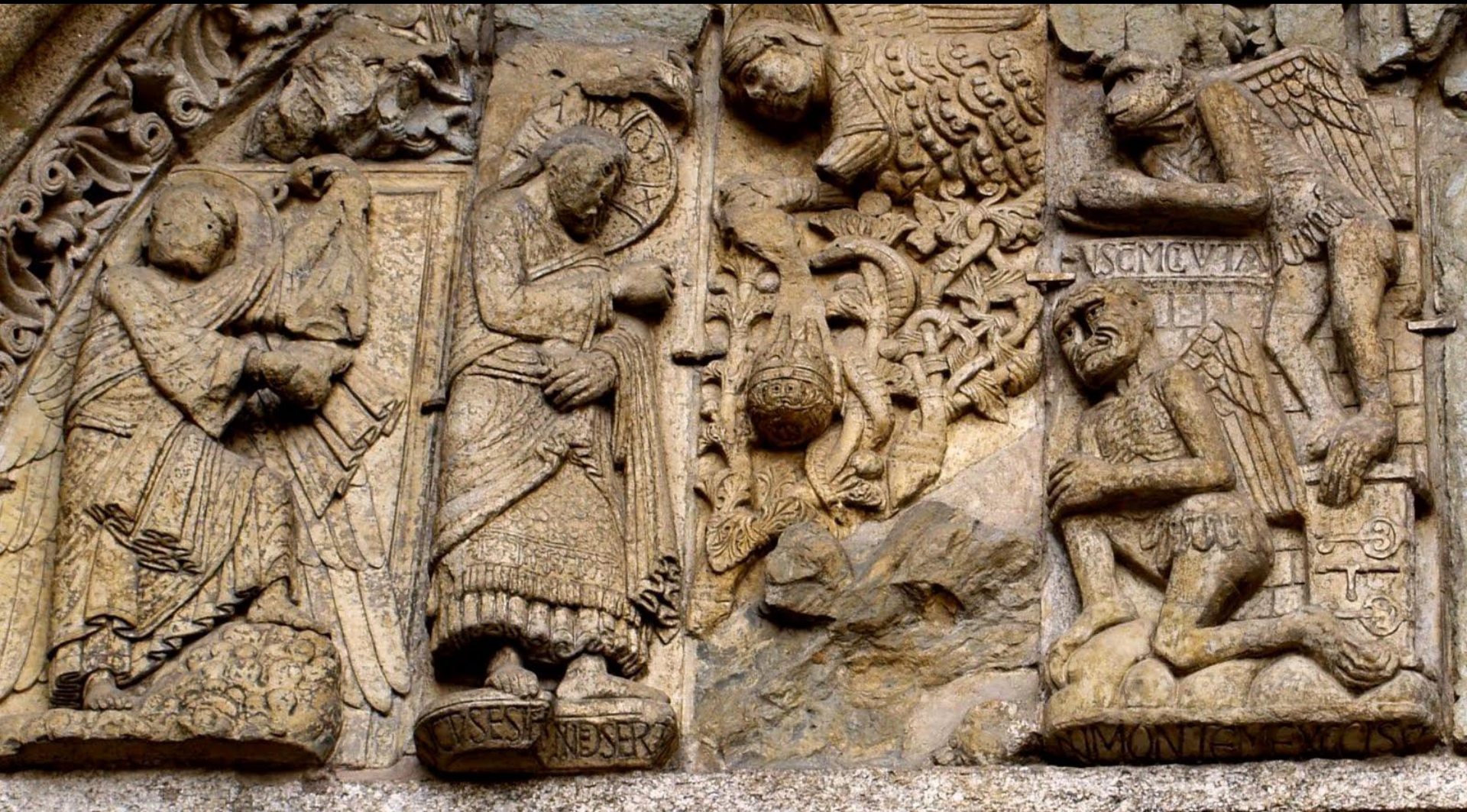

Da figura da muller hai dúas interpretacións:

1. Eva e aludiría ao pecado orixinal.
 2. A muller adúltera, -do Códice Calixtino- sostendo a cabeza putrefacta do seu amante, cortada polo seu marido, quen a obriga dúas veces ao día a bicala.
- O cabelo longo e despeiteado da muller informa o crente da súa desorde moral e a caveira entre as súas mans da penitencia por pecar.

- Noutra escena observamos seres demoníacos tentan ao Señor e tamén aparecen anxos bondadosos servíndolle.

Os mestres e estilos en Praterías

a) Mestre de Praterías - Estevo:

Autor do *David*, da *Eva co cranio*? ou *A Magdalena*? ou *A Adultera*?, e da *Creación de Adán*; de anatomías coidadas, rostros de beizos grosos, ollos avultados e meixelas inchadas, o peiteado tratado a base de *guedellas* e característicos pregados na roupa paralelos e en "U". As *resonancias clásicas* explícanse no uso de modelos antigos (*sartego de Husillos*, Frómista-Jaca según o prof. MORALEJO). GÓMEZ MORENO identifica a este mestre co *ESTEVO* arquitecto que traballou na 2ª fase construtiva da catedral.

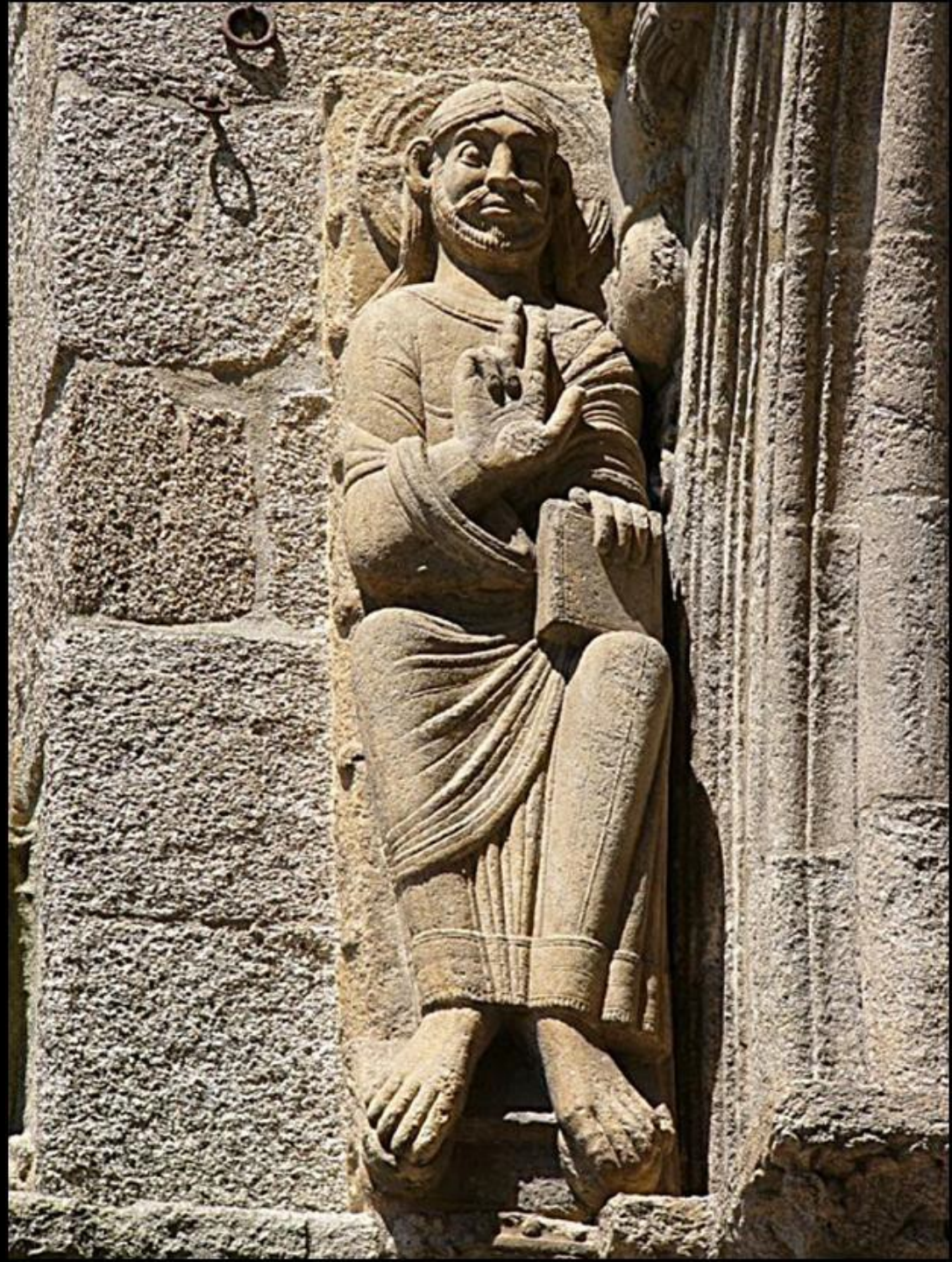

Xunto a *Estevo* traballan outros mestres menores:

b) Mestre do Cordeiro:

- Traballou tamén na "*Porta do Cordeiro*" de S. Isidoro de León.
- É o autor do Pantócrator, ou do anxo, etc.
- O seu estilo caracterízase polos volumes xeométricos e moi puídos aínda que monótonos e inexpressivos.

Pantócrator

c) Mestre da Traizón:

- Traballa no tímpano dereito de Praterías, e na expulsión do Paraíso, o prendemento, etc. De estilo narrativo, é case de vulto redondo.
- **Características:** pupilas escavadas, bigotes coas guías cara arriba, e os encartados grosos de sección cilíndrica. caracterízase polos volumes xeométricos e moi puídos aínda que monótonos e inexpressivos.

c) Mestre de Conques:

- Traballa tamén no tímpano dereito de Praterías, na escena da *flaxelación* (*antes* traballa no interior da catedral: *capitel do avaro*).
- **Características:** estilo emparentado con St. Fe de Conques. Figuras de canon curto, pés de lado, calzados con botíns e peiteados semiesféricos iguais aos de algunhas figuras do tímpano de Conques.

d) Mestre da Transfiguración:

- No friso de Praterías, as pezas amosas un estilo avanzado. Pensadas orixinalmente para a portada occidental (Obradoiro, non chegou a se construír).

DESCRINCIÓN XERAL

Andar superior

Dous grandes arcos abocinados con intradós lobulado que acollen dous vans do triforio interior.

Zócalo intermedio

Andar inferior

Dispóñense nel as dúas portadas propiamente ditas e toda unha serie de relevo por riba, procedentes da antiga Portada da Acibecharía (no cruceiro norte)

INTERPRETACIÓN XERAL

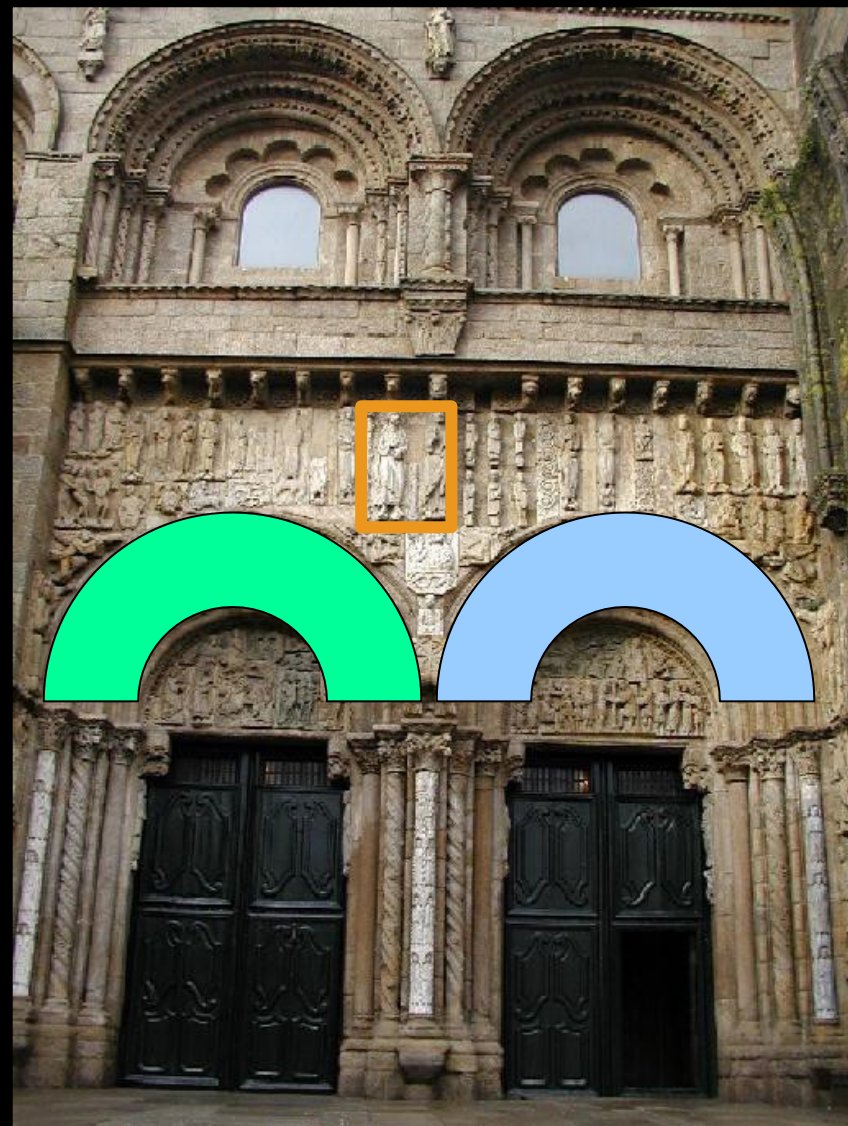
Segundo Azcárate o programa iconográfico de Praterías estaba relacionado co da Acibecharía: este último centraríase nos temas da Creación, o pecado orixinal e a Anunciación. Pola súa bande, o programa de Praterías debía pór de manifesto a **natureza humana e divina de Cristo**, así como a **primacía de Santiago** entre os apóstolos.

O tímpano da Paixón representaría a *natureza humana de Cristo (Paixón e morte)*

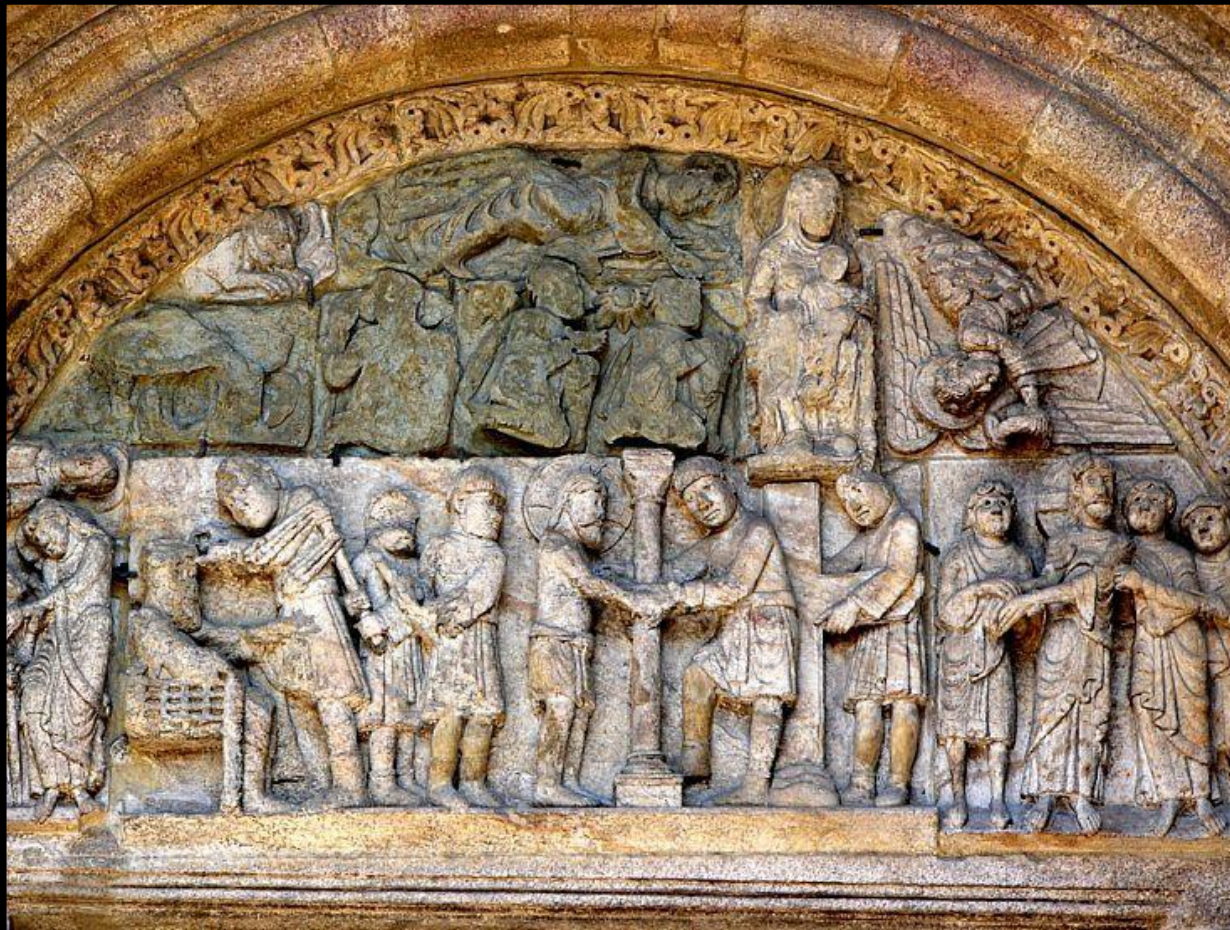
O tímpano das Tentacións faría o mesmo coa natureza divina do Fillo de Deus (vitorioso na súa loita contra Satanás).

O eixocentral reforza a figura do *apóstolo Santiago*, ao o situar onde Cristo no tema da Transfiguración.

O resto de relevos da portada de Praterías perderon o seu contexto simbólico ao proceder da Portada de Acibecharía.

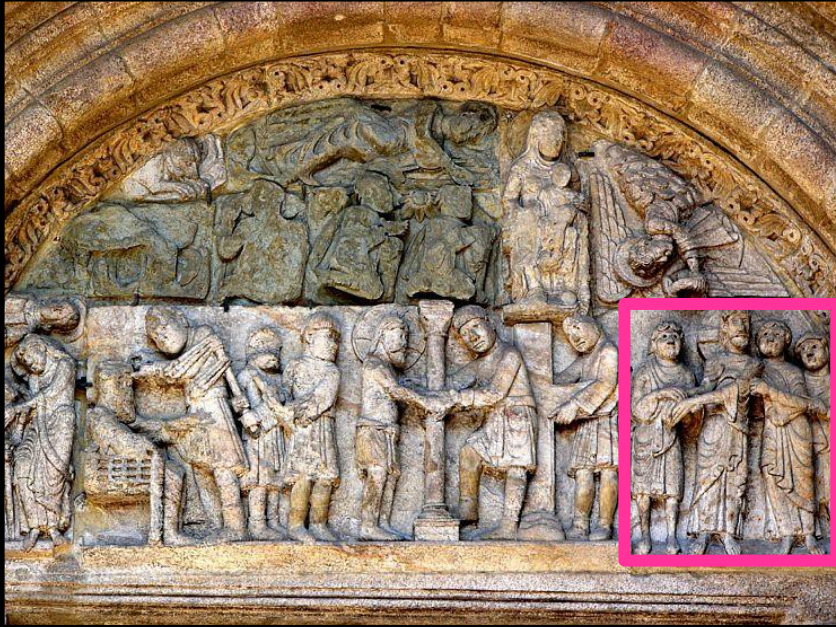

O TÍMPANO DA PAIXÓN

Na metade inferior presenta **escenas da Paixón** e na superior a **Adoración dos Reis**.

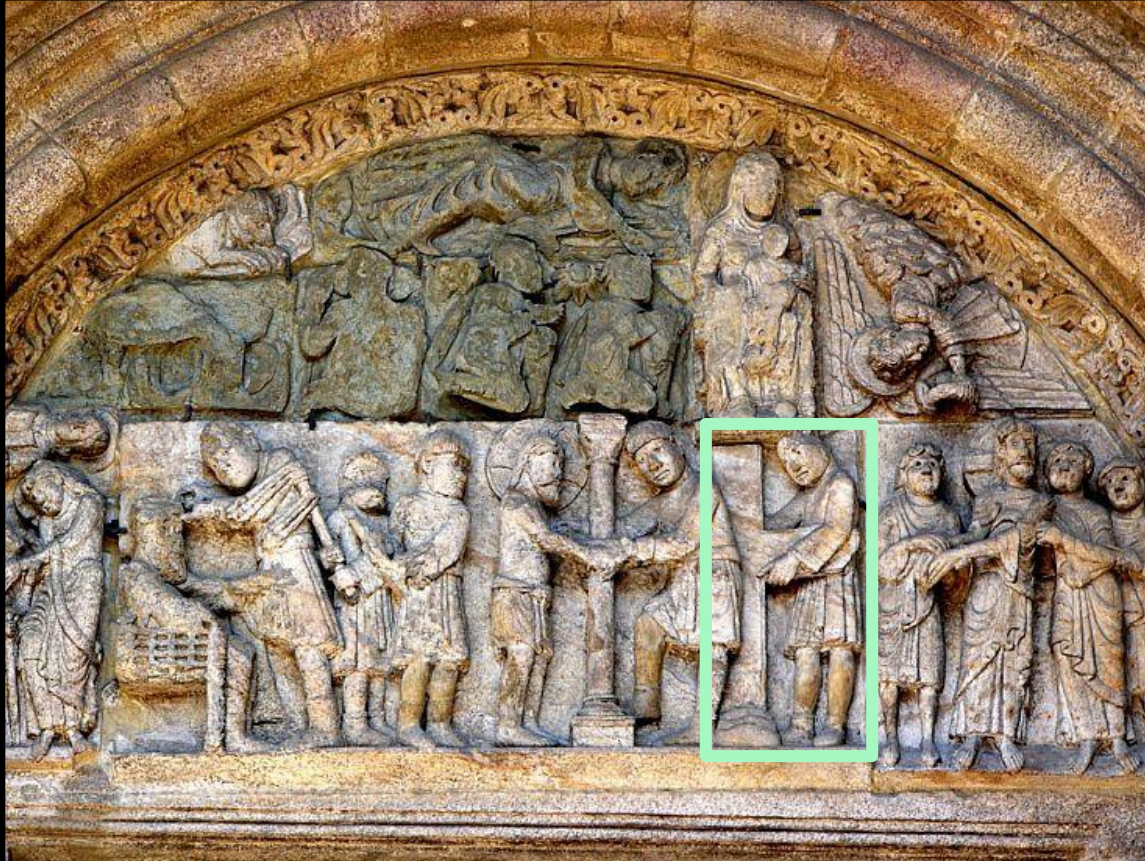
O TÍMPANO DA PAIXÓN: O PRENDEMENTO

Xudas vén de bicar a Cristo (acto necesario para que fose identificado, pois Xesús gardaba un gran parecido con Santiago o Menor) e a personaxe da dereita procede a prendelo.

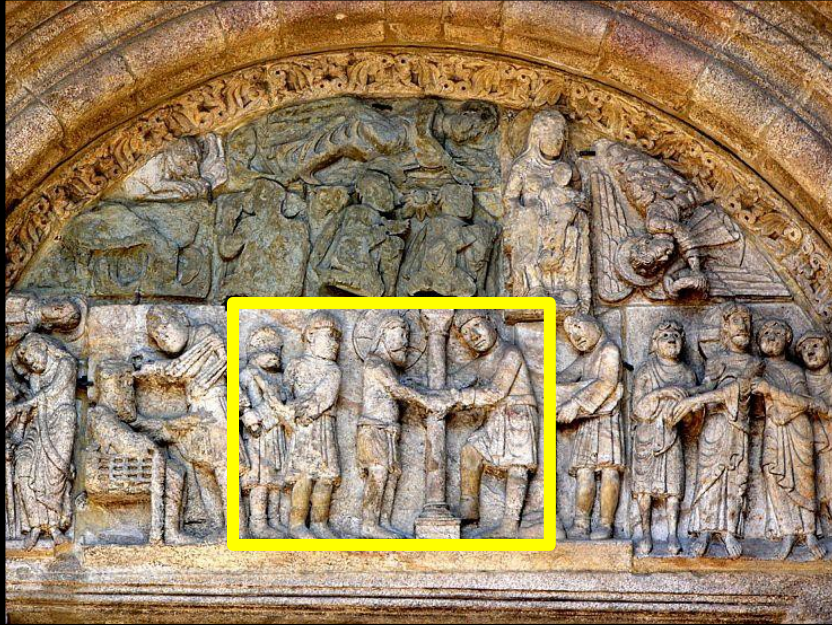

O TÍMPANO DA PAIXÓN: A CRUZ

Normalmente identifícase esta personaxe co Cirineo cargando a cruz. De ser así, rompería a secuencia cronolóxica do relato da Paixón (de dereita a esquerda). Pode tratarse dunha visión metafórica da cruz como culminación da Paixón, ben como **a presenza real desa cruz durante os ciclos desa paixón.**

O TÍMPANO DA PAIXÓN: A FLAXELACIÓN

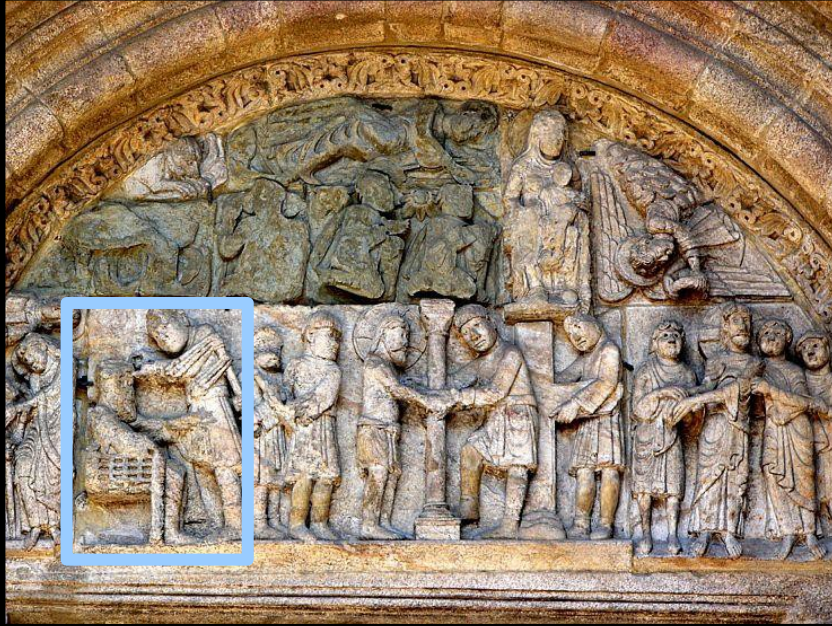

Cristo, con nimbo crucífero e atado a unha columna por unha persoa, soporta os latigazos de dous personaxes situados á súa costa.

É a escena central deste típano da Paixón. O corpo semiespido de Xesús acentúa a súa indefensión, a súa fragilidade ante a violencia dos seus verdugos, mais tamén a aceptación do seu destino.

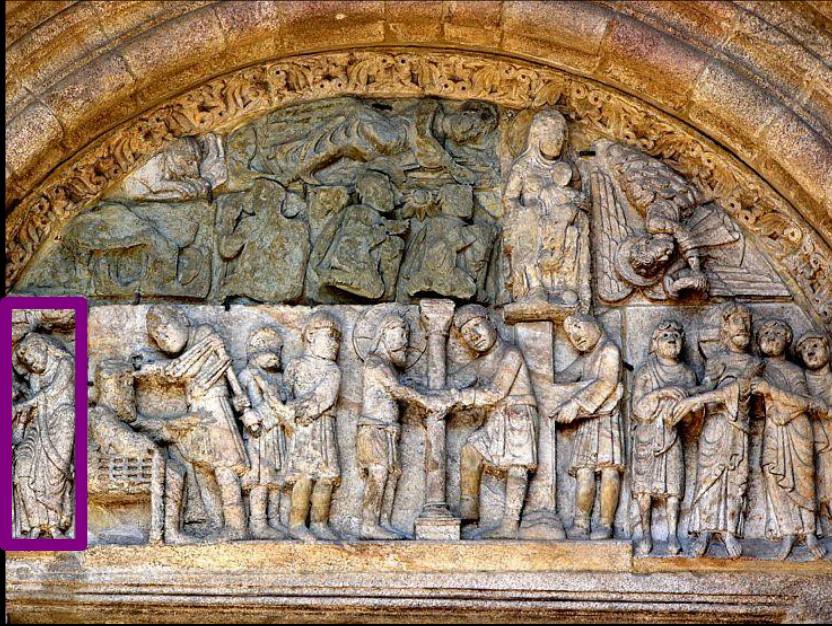
O TÍMPANO DA PAIXÓN: A COROACIÓN DE ESPÍÑAS

Esta escena amósanos o momento en que un soldado (de pé) pón sobre a cabeza de JXsús (sentado) a **coroa de espiñas**, apretándoa sobre a súa fronte cunha cana.

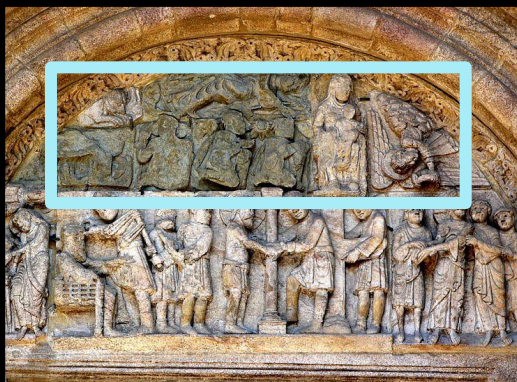
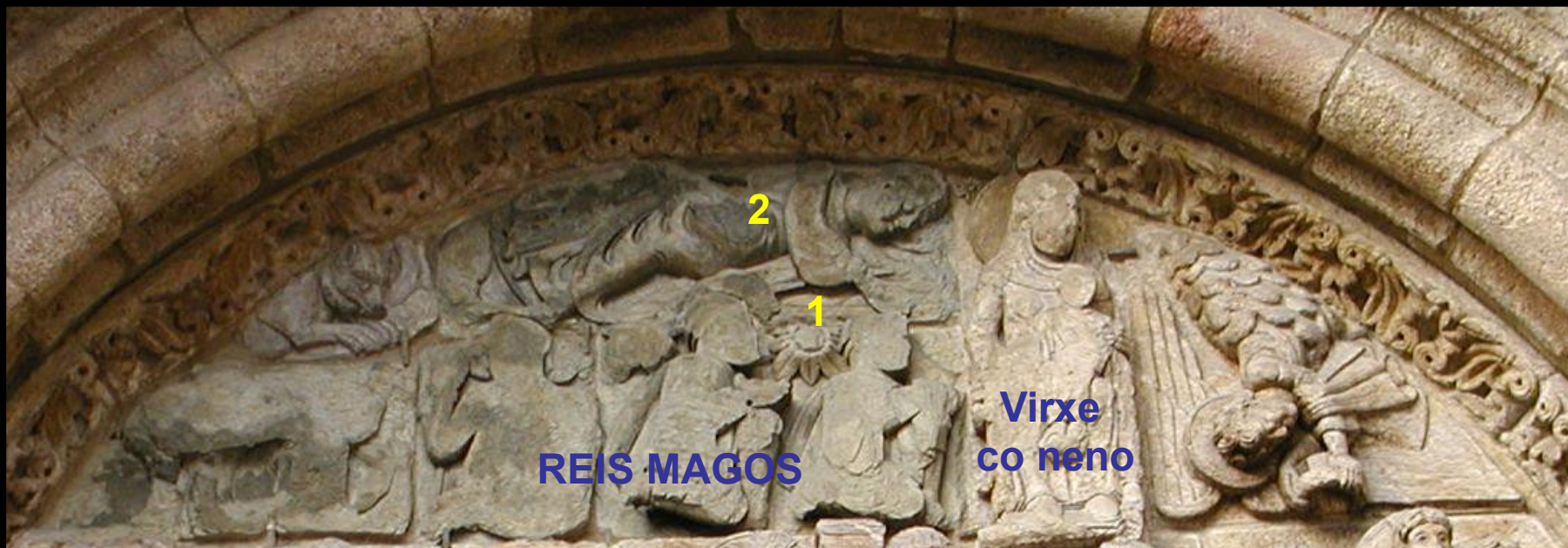
O TÍMPANO DA PAIXÓN: A CURACIÓN DO CEGO

Iconografía tradicional: Cristo molla os seus dedos con saliva e aplícaos sobre os ollos do cego, quen porta un bastón.

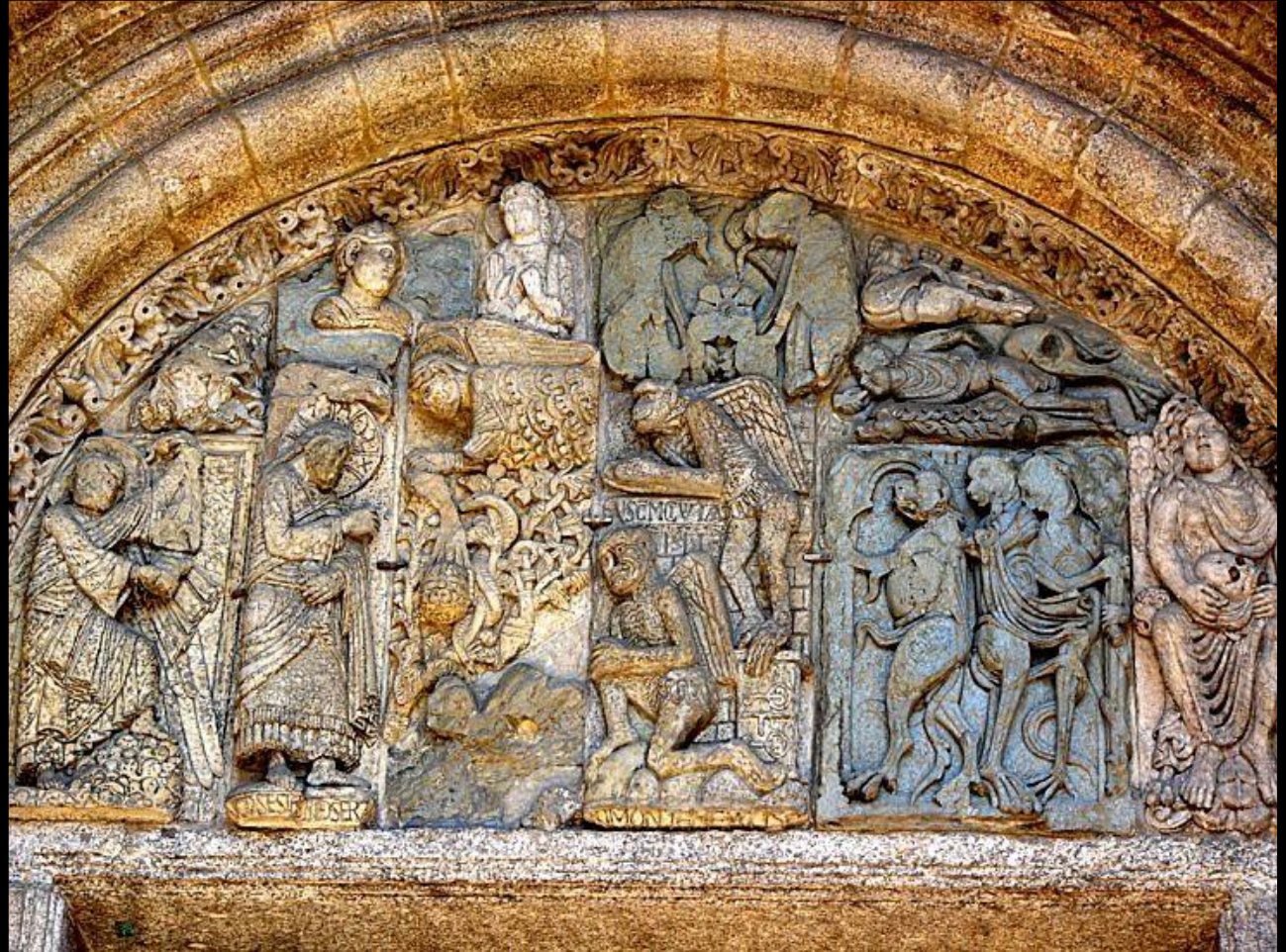

O TÍMPANO DA PAIXÓN: A ADORACIÓN DOS REIS

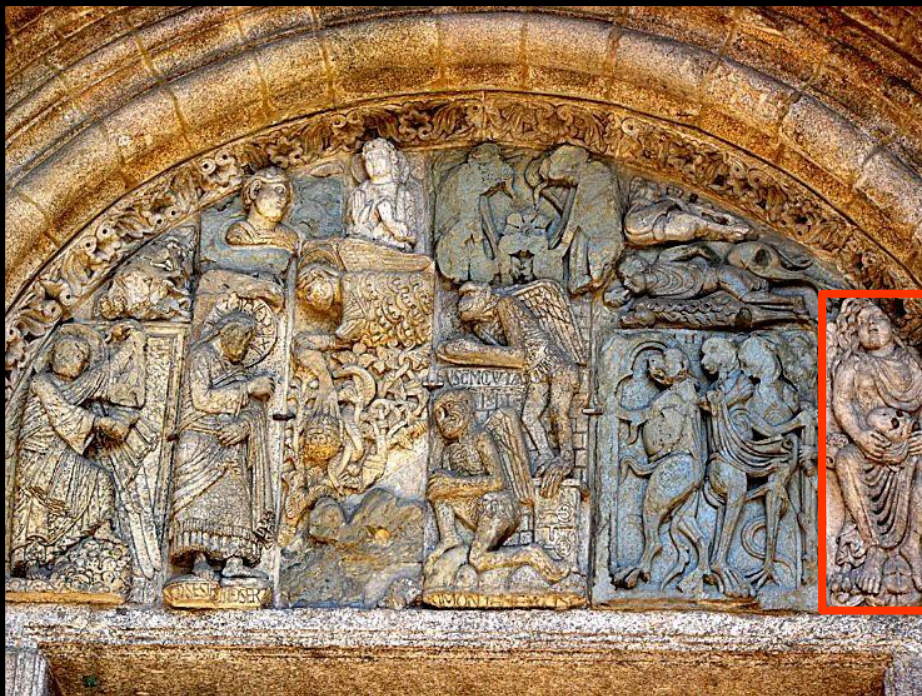
Parte superior do tímpano: aparece a adoración dos reis e a Virxe co neno (consérvase en mal estado).

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS

Tema central: Tentaciones que enfrentou Xesús durante o súa estadía no deserto.

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: A MULLER ADÚLTERA

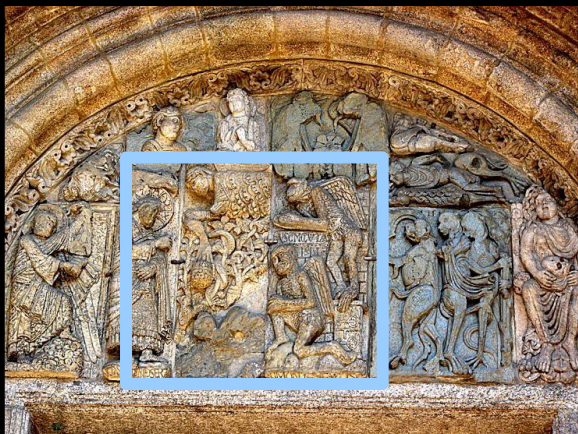

Tema da **muller adúltera**. Representase cunha caveira do seu amante entre as mans. Suponse que o amante foi decapitado polo marido, quen obrigou a muller a bicar a caveira dúas veces ao día.

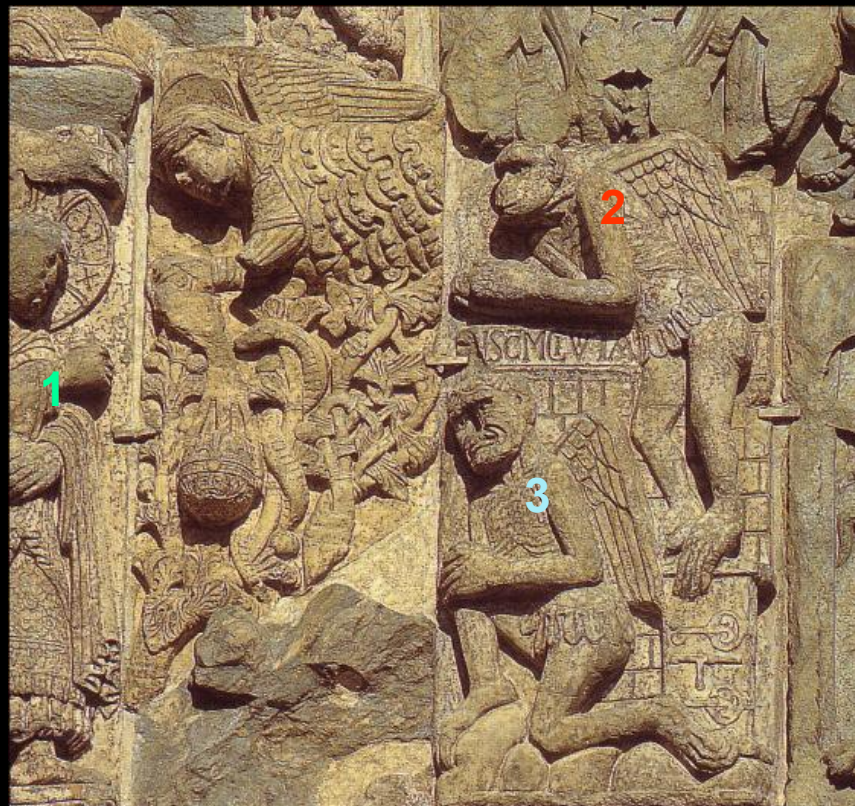

Responde á iconografía tradicional deste tema: muller de corpo xeneroso e cabelo solto (símbolo da desorde moral)

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: Os demonios

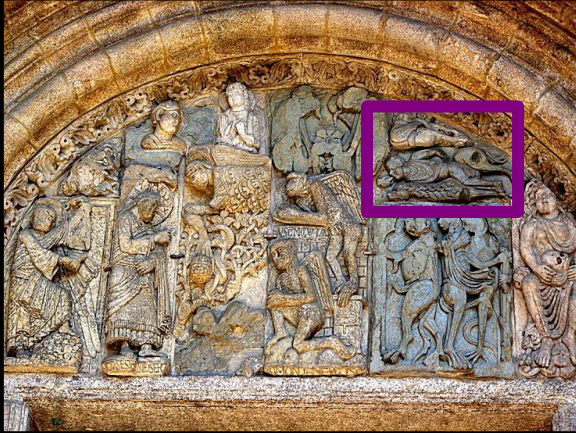
Xesús (1), durante o seu retiro no deserto, padece as **tentacións do demonio**.

2- Un ten rostro de mono e colócase sobre un edificio, simbolizando a **tentación da Soberbia**, a que invitaba a Cristo a lanzarse desde o "pináculo del templo de Xerusalén", posto que os anxos o recollerían.

3- O outro, situado debaixo do anterior, simboliza a **tentación da Avaricia**. Álzase sobre tres protuberancias, en alusión mental á montaña desde a cal ofrece a Xesús "todos os reinos do mundo".

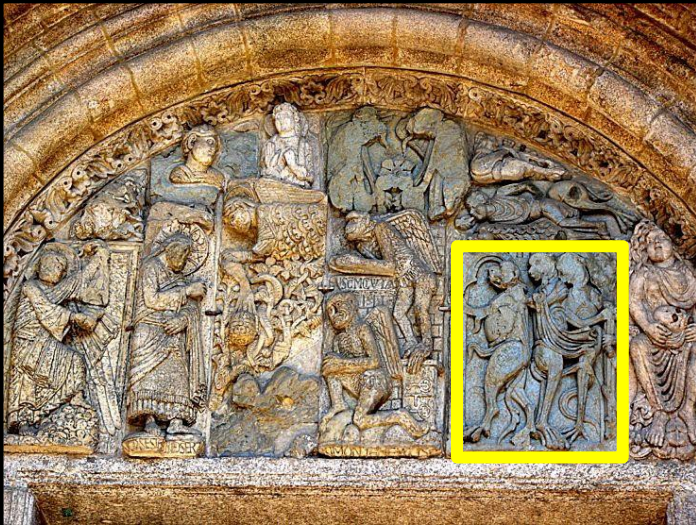
O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: OS DEMONIOS

A escena das tentacións, tal e como a describen os evanxeos de Mateo e Lucas, complétase con esta representación que simboliza a tentación da Gula. Xesús xeceu durante 40 días e o demonio téntao pedíndolle que converta as pedras en pan.

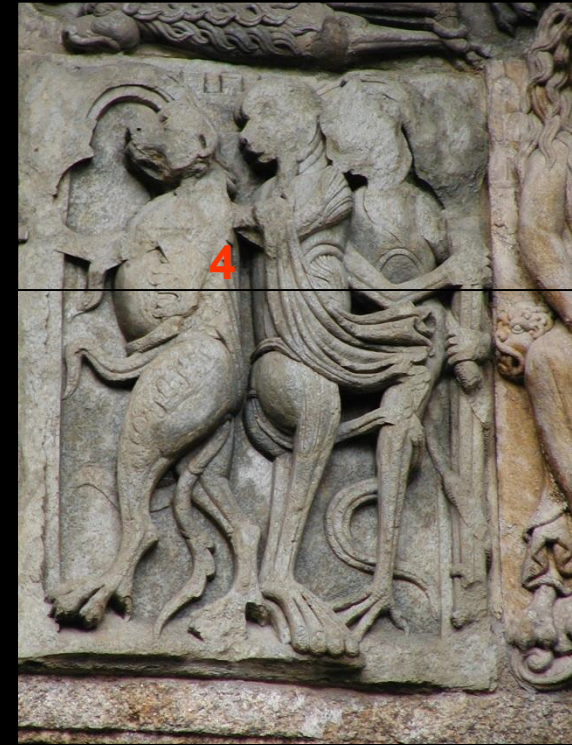
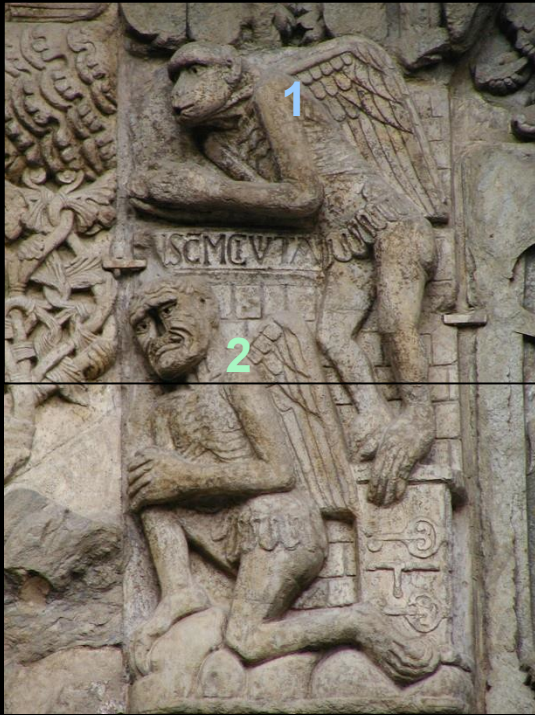
O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: OS DEMONIOS

Neste placa complétase a **corte demoníaca**, coa representación de diaños conformados con partes animais e humanas. Son, concretamente, tres diaños de ventres inchados, cabezas de can e longas colas

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: a iconografía do demonio

Neste tímpano observamos a iconografía máis típica do demo durante a Idade Media.

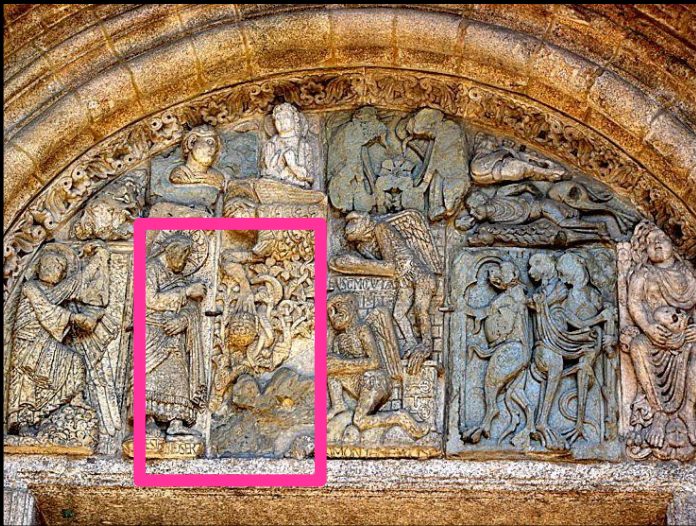
1- **O demonio-mono.** O mono é semellante ao home, mais non é unha perso, de aí a súa asimilación ao demo.

2- **El demonio-monstro.** Cabeza enorme e deforme como símbolo do mal. A estes rasgos anatómicos conduce o pecado.

3- **El demonio-xinete do mal.** O demo cabalga sobre animal fantástico cunha iconografía quizais inspirada nas danzas macabras ou nas cabalgatas do mal de posible raíz indoeuropea.

4- **El demonio antropomorfo.** Representación moi habitual do demo, metade persoa metade animal, sempre tentando mostrar un aspecto repulsivo.

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: OS DEMONIOS

Esta placa completaría a mensaxe das tentacións do Diabolo. Xesús (1) fala coa serpe (2) superando a tentacións por medio daplalabra:
“Apártate Satanás, porque escrito está: Ao Señor o teu Deus adorarás e só a el darás culto” (Mateo 4: 10)

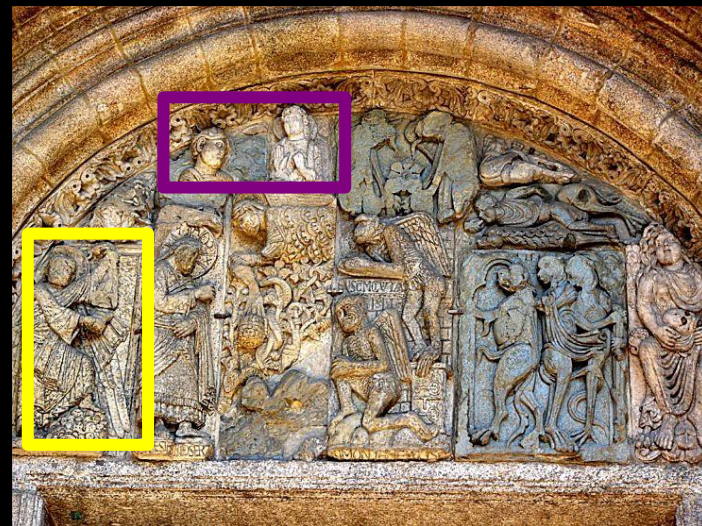
Completa a escena a figura dun anxo (3), quizais facendo referencia aos anxo que serviron a Xesús despois de superar a última tentación: “Entón o demo deixouno e chegaron anxo e o servían” (Mateo 4: 11)

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: OUTRAS FIGURAS

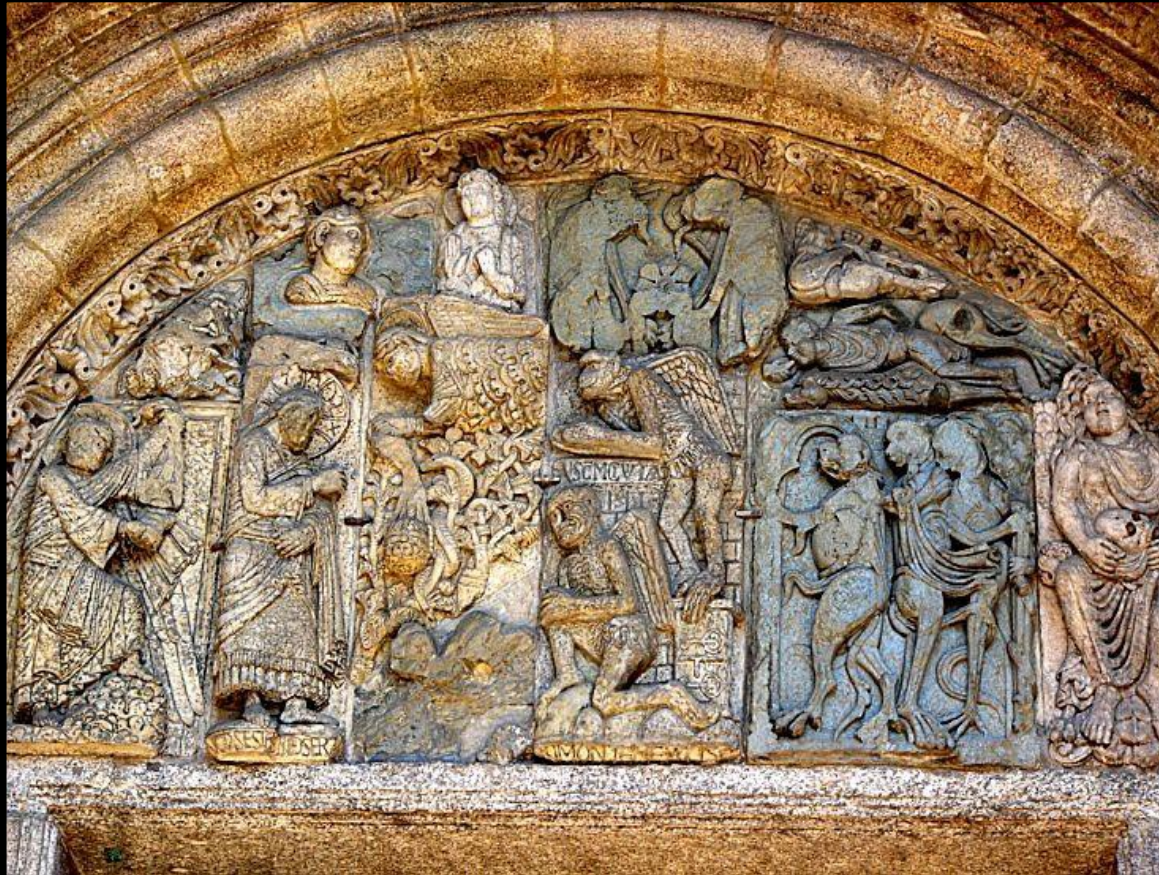

Estas dúas figuras superiores non están identificadas. Unha (1) parece que vista armadura mentres que a outra (2) pode ser la figura dun santo.

A figura deste anxo podería completar co anterior a corte que serviría a Xesús despois de vencer as tentacións.

O TÍMPANO DAS TENTACIÓNS: CONCLUSIÓN

Programa iconográfico que, a través da vitoria de Xesús sobre as tentacións, simboliza a vitoria do Ben sobre os poderes do Mal e a sumisión do home ao diablo. As representacións caricaturizadas do demo, así como a figura da adúltera permitirían ao fiel unha visualización diáfana do mal e das consecuencias de sucumbir ás súas tentacións.

Segundo esta mensaxe facilmente comprensible as figuras do Bien ocupan a metade esquerda do tímpano (segundo miramos) e as do Mal a metade dereita.

PORTADA DE PRATERÍAS: eixe central

EIXE CENTRAL: fuste da columna

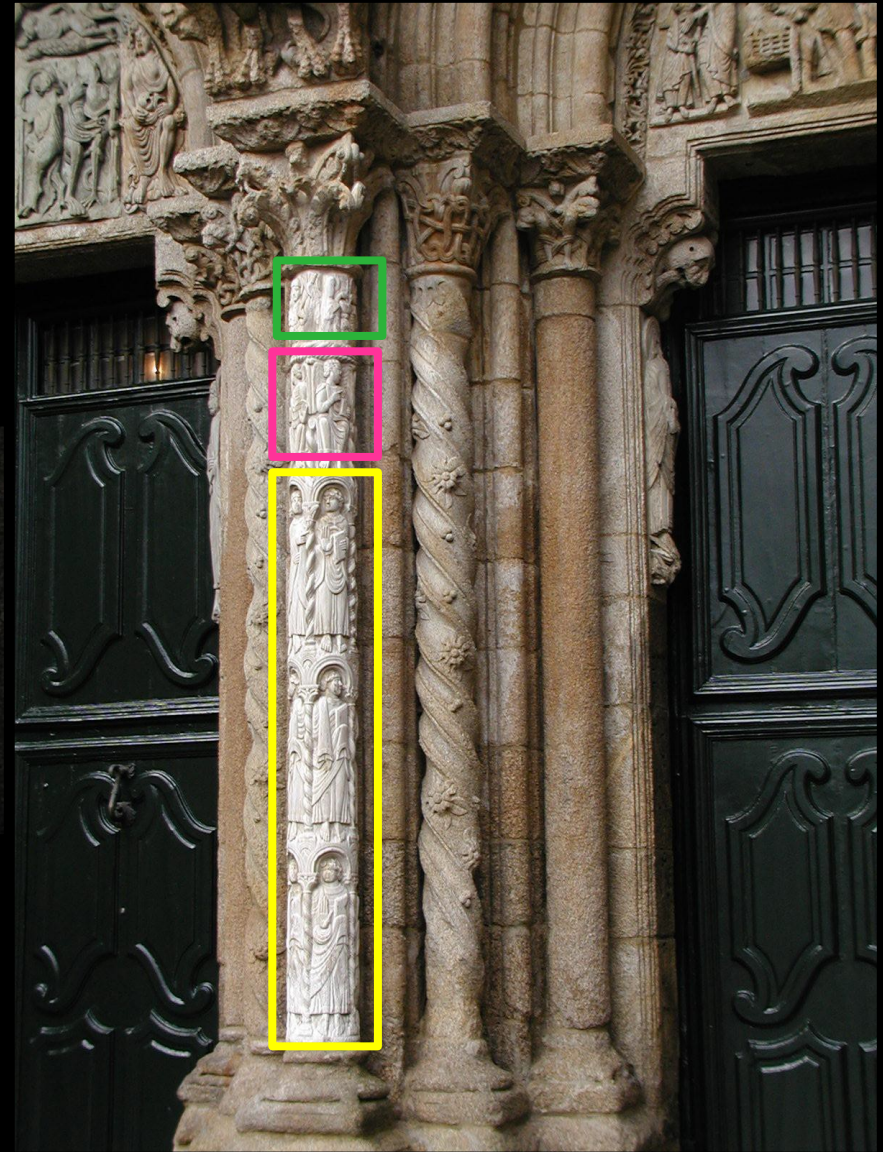

Columna con diversas figuras no fuste. Concretamente, están representados **doce personaxes con libros**, en tres grupos de catro, que parecen ser os doce profetas menores. Cada un está acubillado baixo un arco bocelado e entre dúas columnas entorchadas.

Sobre eses grupos de tres sitúanse anxos.

Culmina o conxunto unha figura humana central, nimbada, y parellas de pombas aos lados bebendo do cáliz (Eucaristía)

Esta mesma iconografía presentan os fustes dos extremos da portada.

EIXE CENTRAL: leóns e crismón

Dous leóns unidos polas súas grupas, dirixindo a cabeza cada un cara a un lado distinto. Estarían en correspondencia co encastrado no contraforte esquerdo e con un que habería posiblemente no contraforte dereito. A súa función está relacionada co **carácter gardián e apotropaico** que estes animais desempeñaban xa nas portas de edificios e cidades.

Crismón de tipo aragonés (crismón trinitario). Pode completar ese carácter apotropaico dos leóns.

EIXE CENTRAL: Moisés e Abraham

A figura de **Moisés** **representase con cornos**, como era típico durante a Idade Media. A razón desta iconografía está nun erro de la tradución latina da *Biblia da Vulgata*.

A palabra hebrea “raios” pode ser traducida coma “cornos”. San Xerome pensou que ninguén debía resplandecer con raios de luz e optou pola segunda tradución, optando polapalabra “*cornuta*”.

Hai quen di que non se trata de Moisés. Para uns sería o Demo e para outros Agar, a escrava de Abraham.

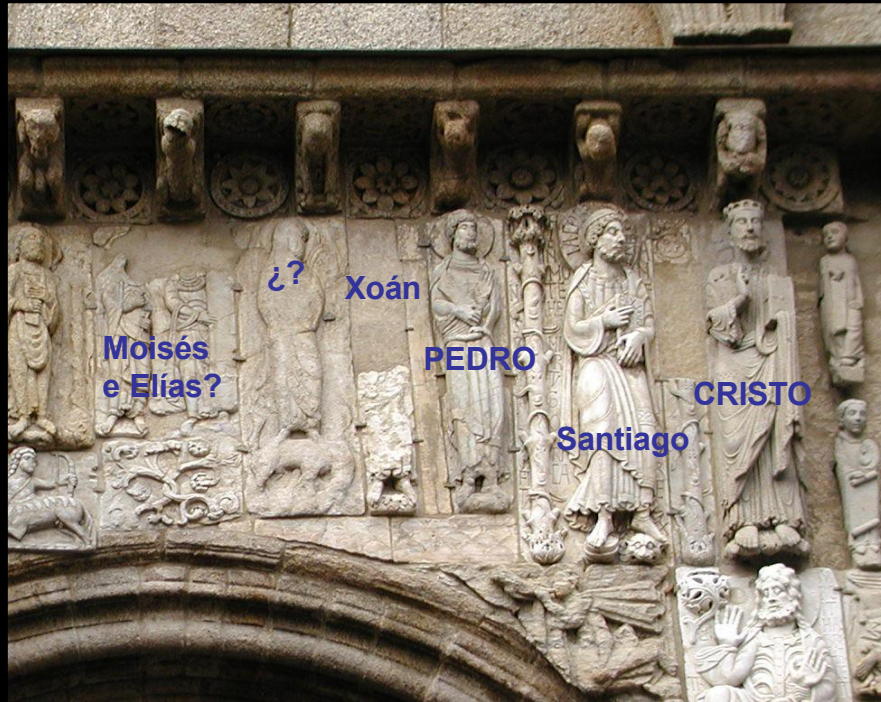
EIXE CENTRAL: Moisés e Abraham

Posible representación de **Abraham saíndo da tumba** para acoller no seu seo as almas dos mortos (pasaxe mencionada polo evanxeo de Lucas no seu relato sobre Lázaro).

Podería tratarse do momento en que Abraham abandona o sepulcro para seguir a Deus coma o seu elixido e acompañar as almas na súa viaxe ao Paraíso.

EIXE CENTRAL: A Transfiguración

A elección del **tema da Transfiguración** resultaría moi apropiada, pois reproduce un dos dous momentos en que Santiago xoga un papel protagonista na vida de Xesús (o outro é a oración na horta de Getsemaní). Xesús transfigúrase ante o propio Santiago, Pedro e Xoán, e fala con Moisés e Elías.

Cristo represéntase no centro, sobre Abraham, atopándose á súa dereite **Santiago** (entre troncos e pisando un animal), e as figuras de **Pedro**, **Xoán** (só se conserva medio corpo), e outras personaxes de difícil identificación (poden ser **Moisés e Elías**, seguindo a iconografía do tema da Transfiguración).

EIXE CENTRAL: A Transfiguración

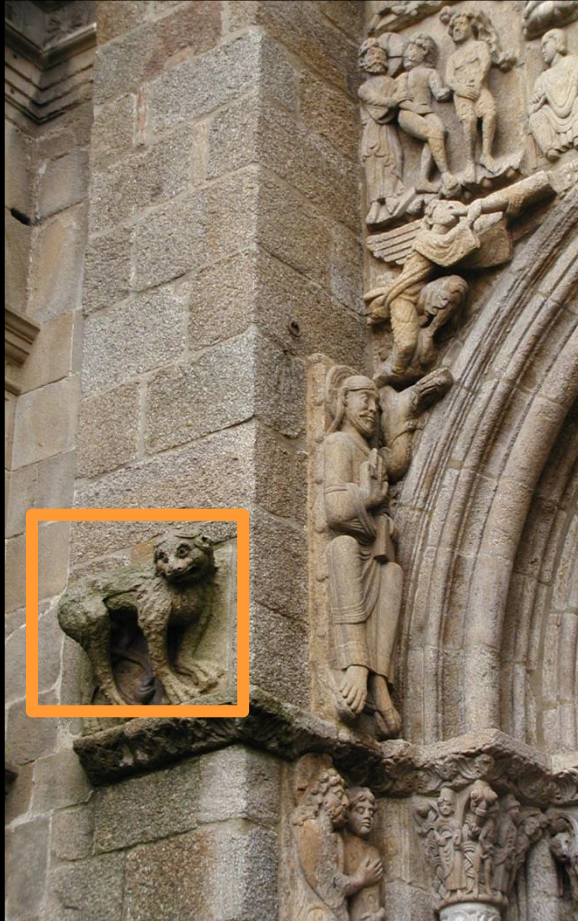

Segundo *Reau* a Transfiguración “é unha teofanía, como o Bautismo, unha manifestación da Trindade. Deus Pais fai ouvir de novo a súa voz para proclamar que Xesús é o seu fillo, en medio dunha nube luminosa que simboliza o Espírito Santo”.

Este tema evoca tamén a transfiguración que experimentou Moisés no Sinaí e garda semellanzas coa pasaxe posterior da oración na horta de Getsemaní: tamén aquí acompañan a Xesús os mesmos apóstolos e, igualmente, estes fican durmidos.

Este era o tema central da antiga portada oeste da catedral, anterior ao Pórtico de la Gloria. Cando o Mestre Mateo levantou este, as esculturas foron trasladadas á fachada de Praterías.

CONTRAFORTE ESQUERDO

Cristo bendecindo

Creación de Adán

Frontalmente o contraforte presenta un dos leóns con función apotropaica do recinto sagrado.

No lateral dispóñense placas coas seguintes personaxes:

Re David tañendo a harpa

CONTRAFORTE ESQUERDO: Cristo bendecindo

Iconografía tradicional de Cristo bendecindo: mano esquerda sobre o Libro da Vida e man dereita cos tres dedos bendecindo (Trinidad)

CONTRAFORTE ESQUERDO: Creación de Adán

Este tema relaciónase co do contraforte dereito: a Creación de Eva. A iconografía é a habitual: Adán, espido, é todado por Deus. O acto da Creación exprésase por medio do xesto de Deus: o contacto da súa man sobre o corpo espido de Adán, ao que dota de vida.

CONTRAFORTE ESQUERDO: David coa harpa

David será representado en múltiples ocasións, tanto no seu combate con Goliath, coma na súa condición de **rei de Israel e fillo de Xesé**, orixe da estirpe de Cristo.

Esta representación axústase á iconografía tradicional do **rei-músico**: coroa de rei, trono, barba e tanxendo a harpa coa que calmaba a Saúl e con cuxa música acompañaba os Salmos .

CONTRAFORTE DEREITO

Creación de Eva

Pantocrátor

Por debaixo do Pantocrátor
situaríase o tema do **sacrificio**
de Isaac.

ZONA SUPERIOR ESQUERDA

Sobre o tímpano das Tentacións e á esquerda do eixo central e do conxunto de figuras que formaban o tema da Transfiguración, atopamos varias placas con figuras que probablemente procedían da Porta da Acibacharía ou da primitiva fachada oeste.

1- **Anxos trompeteiros** que anuncian a Apocalipse.

2- **Apostolado**. Só se identificou a San Pedro e San Pau.

3- **Expulsión do Paraíso**.

4- Posible **San Mateo** e un anxo ou apóstolo.

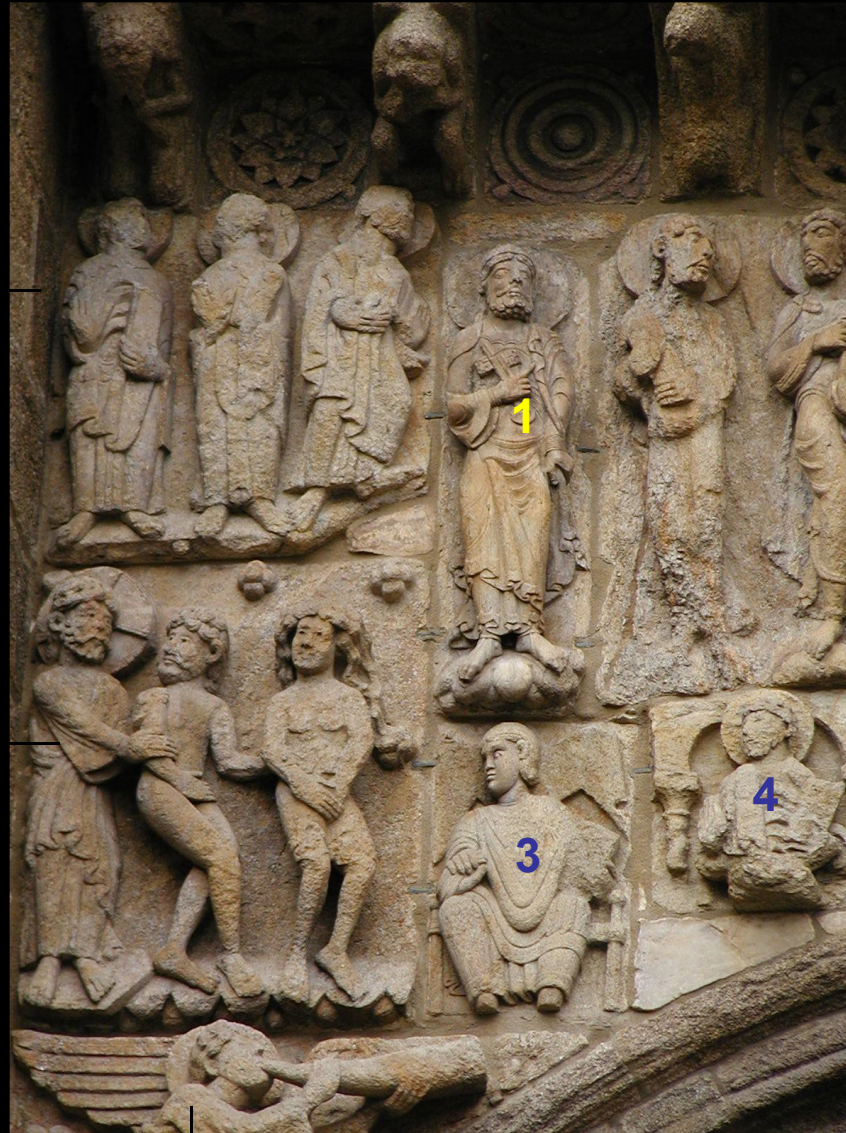
5- **Centauro ou signo de Saxitario**. “O centauro saxitario dedicado á caza das almas para a súa salvación eterna (...) simboliza ao propio Cristo” (*Federico Revilla: Diccionario de iconografía p. 86*). “(os saxitarios) a miúdo son o propio Cristo que combate o mal e os seus axentes, ou que se apodera das almas” (*Charbonneau-Lassay: O bestiario de Cristo vol. 1*). Este mesmo autor; Charbonneau menciona numerosas referencias bíblicas a Cristo como saeteiro: “*Tensa o seu arco e lanza ao branco as súas frechas mortais, as súas frechas ardentes*” (Daniel, Salmo VII, 14).

ZONA SUPERIOR ESQUERDA: detalles

Apóstolos

Expulsión do Paraíso. Adán e Eva acaban de pecar, ocultan a súa nudez e son expulsados por Deus.

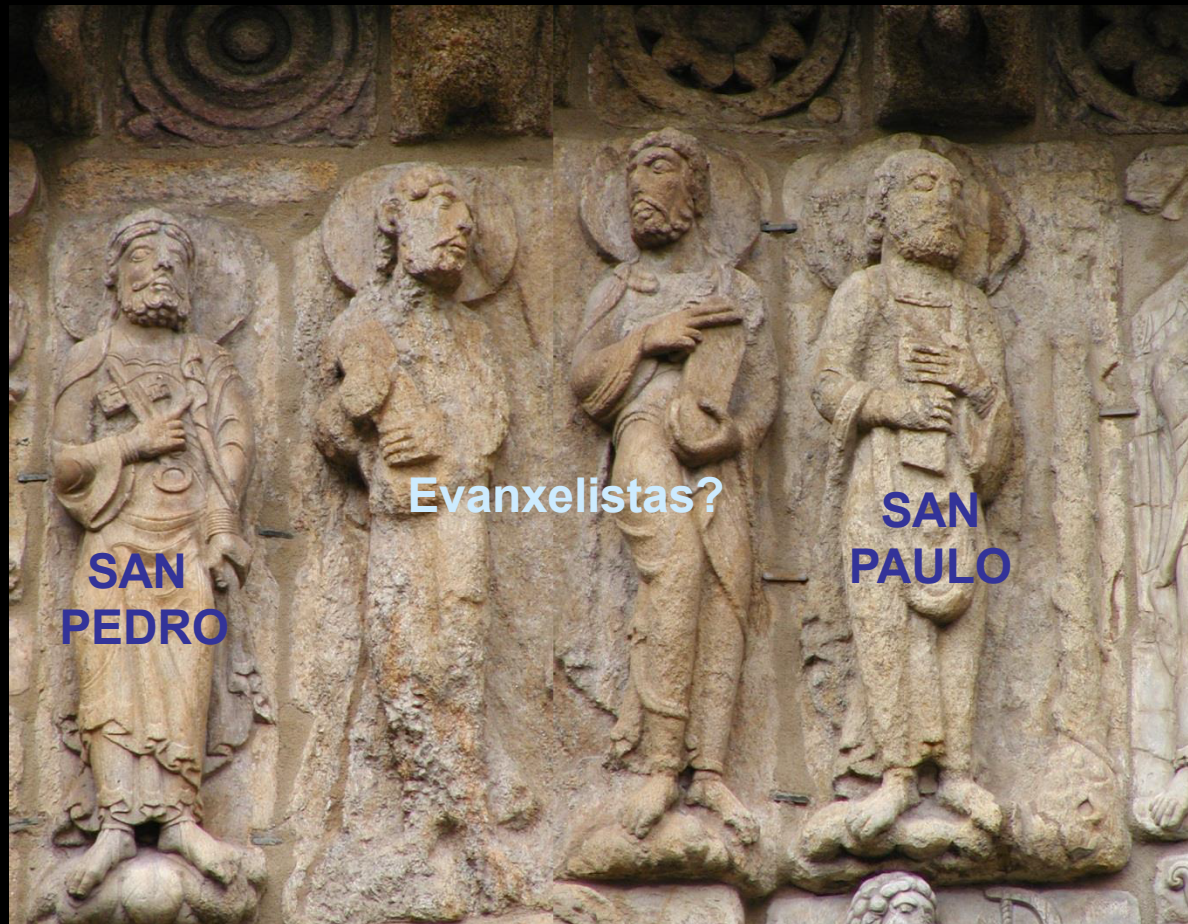
1- San Pedro.

3- Anxo con libro que é interpretado como **San Mateo**.

4- Santo ou apóstolo.

Anxo trompeteiro

ZONA SUPERIOR ESQUERDA: apostolado

San Pedro: iconografía tradicional coas chaves do ceo. “(...) E eu dígoche a ti que o ti es Pedro e sobre esta pedra edificarei a miña igrexa (...) Eu dareiche as chaves do reino dos ceos, e canto atares na terra será atado nos ceos, e canto desatares na terra será desatado no ceo.” Mateo 16: 18-20

San Paulo: igualmente coa iconografía típica (calvo, barba e libro aludindo ás súas Epístolas)

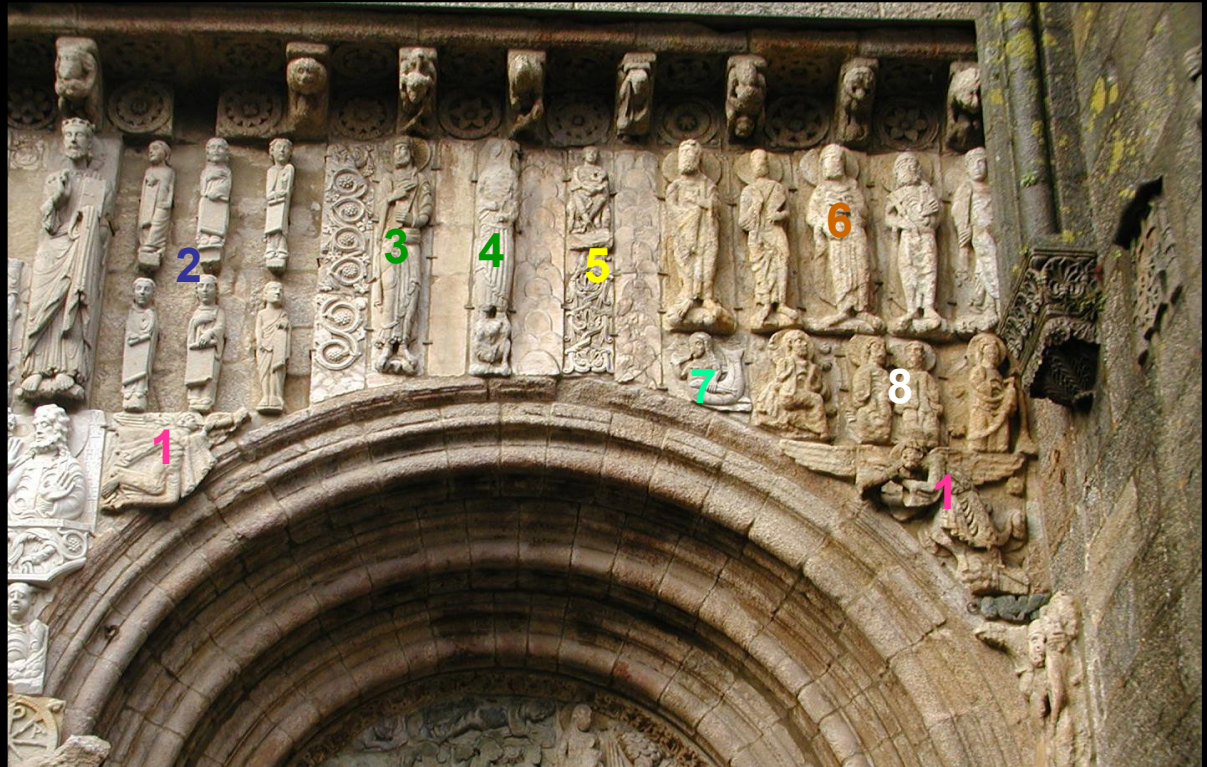
As outras dúas figuras non foron identificada, Poden ser evanxelista ao levar con sigo un libro.

ZONA SUPERIOR DEREITA

Sobre o tímpano da Paixón e á dereita do Cristo central dispóñense figuras de difícil identificación, que proveñen doutras portadas hoxe desaparecidas (Acibecharía e oeste primitiva).

1- Anxos trompeteiros anunciando as sete pragas da Apocalipse.

2- Seis pequenas figuras sen identificar.

3- Santo André.

4- Sen identificar.

5- Posible Virxe amamentando o Niño sobre animal (fuxida a Exipto?)

6- Apostolado e anxo.

7- Serea con peixe.

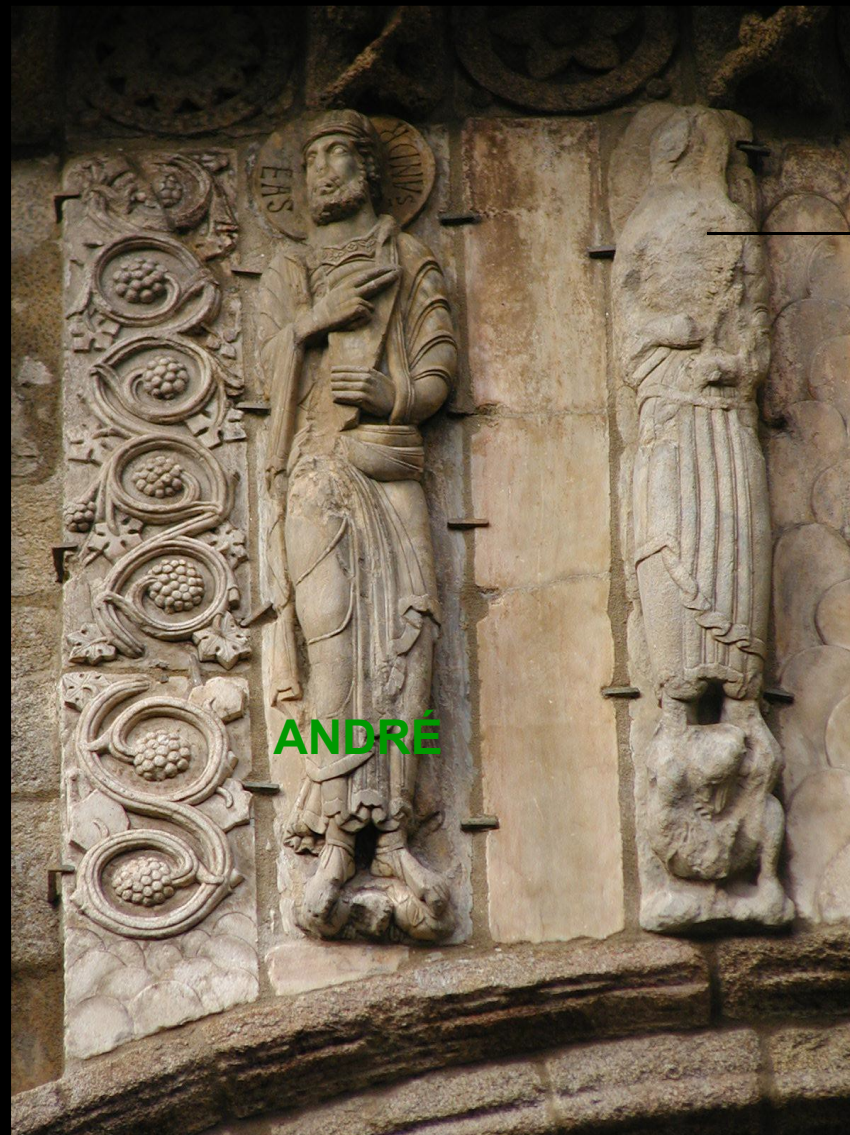
8- Outro apostolado

ZONA SUPERIOR DEREITA: Figuras sen identificar

Son esculturas de canon curto, que portan pergameo, e cuxa identificación non foi posible.
Proceden do coro primitivo.

ZONA SUPERIOR DEREITA: Santo André

SEN
IDENTIFICAR

ANDRÉ

ZONA SUPERIOR DEREITA: Virxe amamantando o Neno?

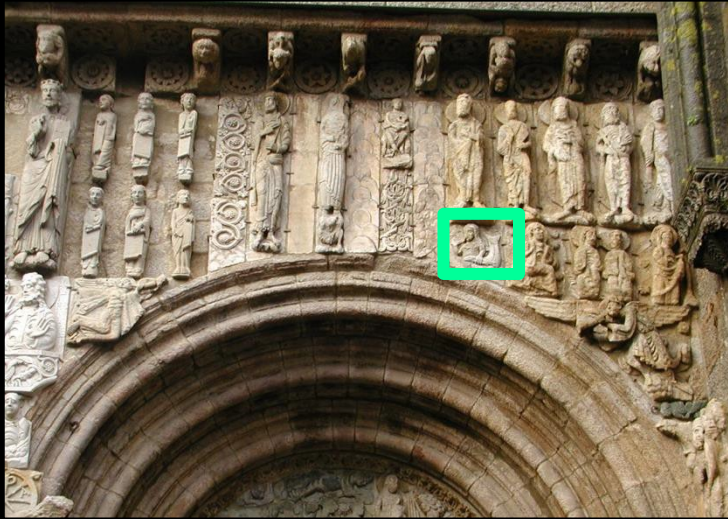
Esta escultura identifícase xeralmente coma a **Virxe amamantando o Niño**. Hai mesmo quen fala de que formaría parte da escena da Fuxida a Exipto.

ZONA SUPERIOR DEREITA: apostolado

Figuras en pésimo estado de conservación. As catro primeiras son apóstolos e a última un anxo.

ZONA SUPERIOR DEREITA: Serea con peixe

Motivo iconográfico moi frecuente na Idade Media.

Charbonneau-Lassay definiuno como “**a serea asasina, a antítese do Cristo pescador**”. A serea pesca o peixe, non para levalo a unha vida feliz, senón que “*o leva ao fondo das augas para un porvir de desdicha permanente*”. Neste sentido, Charbonneau relaciona a serea co monstro mariño do Leviatán.

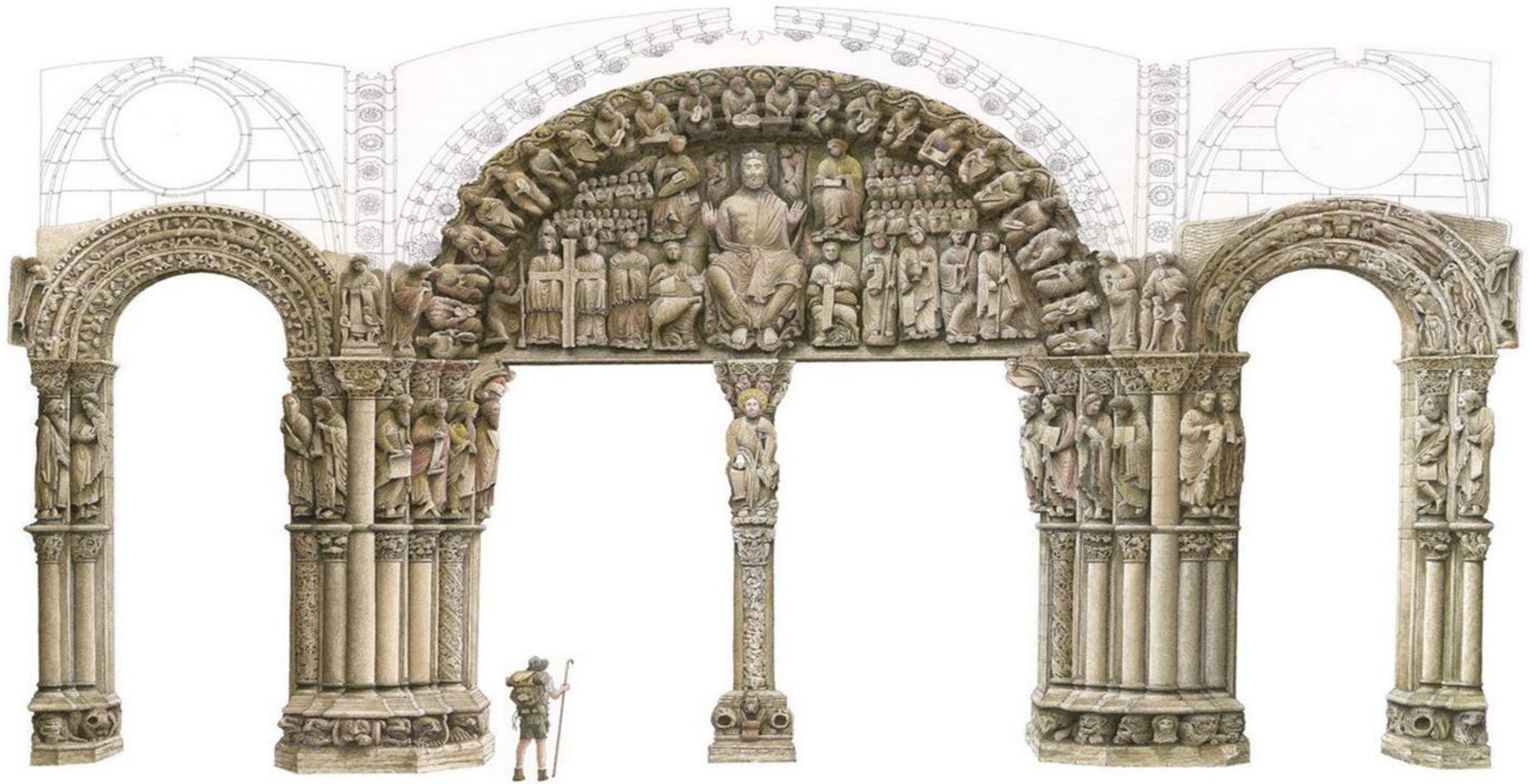
Outra simboloxía: poder sedutor das mulleres que (coma no mito grego), arrastra os homes e os conduce ao pecado.

ZONA SUPERIOR DEREITA: outros apóstolos

ESCULTURA ROMÁNICA

PORTADA OCCIDENTAL ou PÓRTICO DA GLORIA
CATEDRAL DE SANTIAGO

FICHA TÉCNICA:

Obra / Nome: programa escultórico da Portada Do PÓRTICO DA GLORIA. Catedral de Santiago. Escultura religiosa.

AUTORES: Taller do Mestre MATEO

ESTILO: Románico / Protogótico.

CRONOLOGÍA: 1168-1188. Do 3º terzo do s. XII.

LOCALIZACIÓN: Portada occidental catedral de Santiago de Compostela.

MATERIAIS: Mármore, granito, policromado; Medidas: 18 X 11 metros

TEMÁTICA: O tema representado é a visión da Gloria, e consta de mais de 200 figuras.

O PORTICO DA GLORIA: cripta, pórtico e tribuna

Obra cume da arte románico; perfecta síntese entre os elementos arquitectónicos, que marcan a disposición en tres naves e continúan o esquema de 3 naves da catedral, e escultóricos como retablo pétreo de perfección até entón descoñecida.

Poucas obras da arte medieval atraeron tanto a atención de eruditos como este pórtico.
No estilo, na iconografía e na súa concepción arquitectónica é obra cume que supera ás súas contemporáneas de Europa.

Comezou a construírse ao redor de 1168 e terminouse en 1188 segundo a inscrición dos dinteis na que se menciona a *MAGISTER MATHEUM* que dirixiu as obras. É probable que Mateo fose o planificador do conxunto que inclúe a cripta, o Pórtico e a tribuna nun todo unitario.

A concepción arquitectónica é borgoñona achegando novidades, como as bóvedas nervadas, usadas, quizá por 1ª vez, na península.

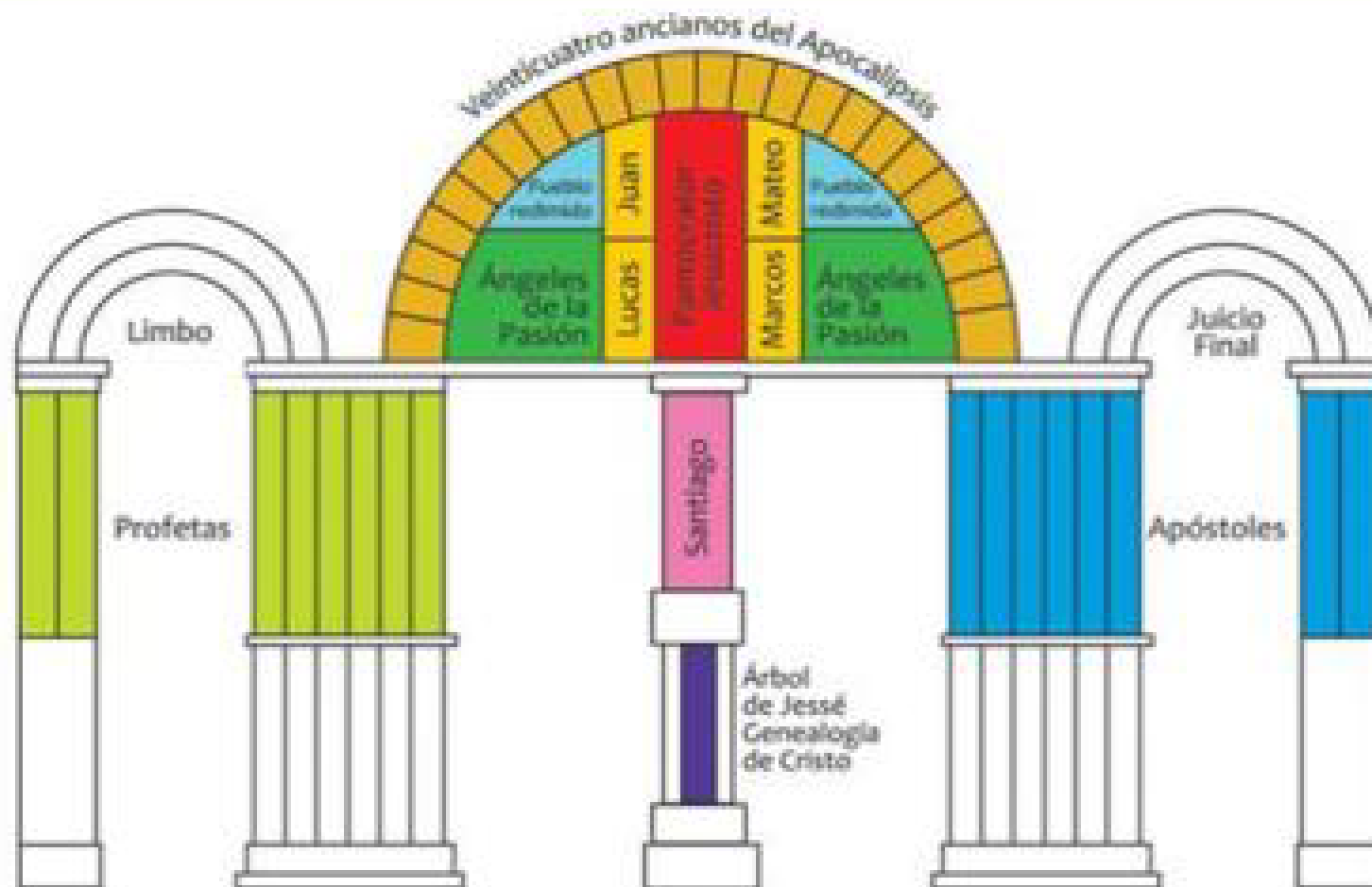

A escultura nada ten que ver con Borgoña excepto na cripta.
Parece que houbo **dous talleres distintos**: o da cripta e o do Pórtico, e no Pórtico, varios artífices.

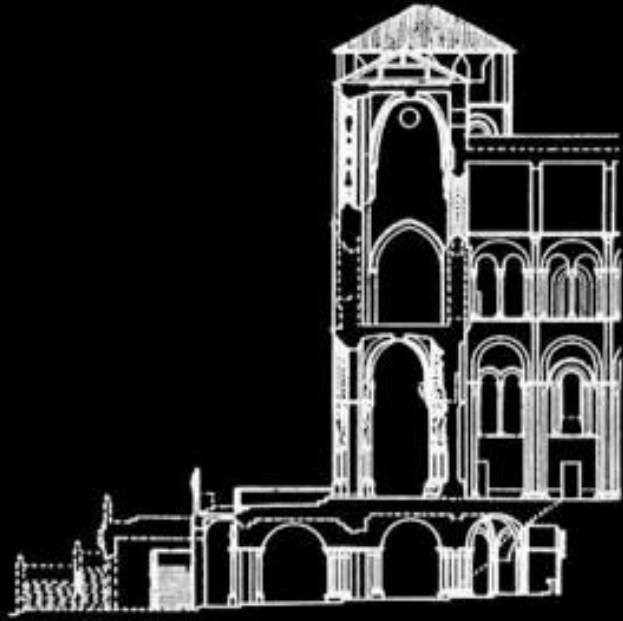
Análisis (II)

En el pórtico están la mayoría de los temas presentes en el texto de San Juan. Posee tres vanos, siendo el central el de mayor tamaño y donde se concentra la mayor parte de la escultura.

A estrutura concíbese cun complexo simbolismo:

- A cripta: debaixo do Pórtico- é a zona terrea na que o sol e lúa, esculpidos nas claves da bóveda, proporcionan a luz.

- No Pórtico: a zona celestial, a Gloria, ten lugar o Xuízo Final.
- A tribuna superior, iluminada por óculos, simboliza á Xerusalén Celeste na que non fará falta nin sol nin lúa porque o cordeiro –o año- será a luz (na clave da bóveda aparece o cordeiro esculpido).

O Estudo do PÓRTICO da GLORIA:

A ICONOGRAFÍA é complexa, pódese desentrañar o significado de parte dela pero non hai acordo da interpretación do conxunto. Pode tratarse dunha visión sincrética da visión da Gloria segundo a Apocalipse de San XOán, coa descrición que do Xuízo Final dános o evanxeo de San Mateo.

No CENTRO do TÍMPANO maior aparece Cristo coroado ensinando as chagas, "*así como o vistes partir, así volverá*". É un Cristo intemporal, eterno: "*o que foi, o que é e o que será*", rodeado polo Tetramorfos (os símbolos dos 4 evanxelistas) portados por anxos.

Análisis (III)

- El centro de la composición la ocupa el Cristo en majestad mostrando las llagas (1).
- Le rodea el llamado tetramorfos (un toro, un águila, un león y un ángel), que representa a los cuatro evangelistas (2).
- Aparece también un grupo de ángeles que portan los símbolos de la pasión de Cristo, como la cruz, los clavos o la lanza (3).
- Sobre estos ángeles, se dispone una multitud de pequeñas figuras que representan a las doce tribus de Egipto y la corte celestial (4).

A ambos os dous lados, un grupo de anxos cristóforos con símbolos ou atributos da Paixón (a cruz, a columna, a lanza, a coroa de espiñas, etc.).
Arriba, unha multitude de figuriñas representan aos 144.000 elixidos que contemplan a Gloria, e na arquivolta, os 24 anciáns da Apocalipse, que *afinan* os seus instrumentos dispostos a poñer a *ambientación musical*.

No PARTELUZ, Santiago
sobre unha columna que
representa a "árbore de
Xessé" e coroado por un
capitel coa representación da
Trindade:
a *xenealoxía humana* e
a *divina* de Cristo.

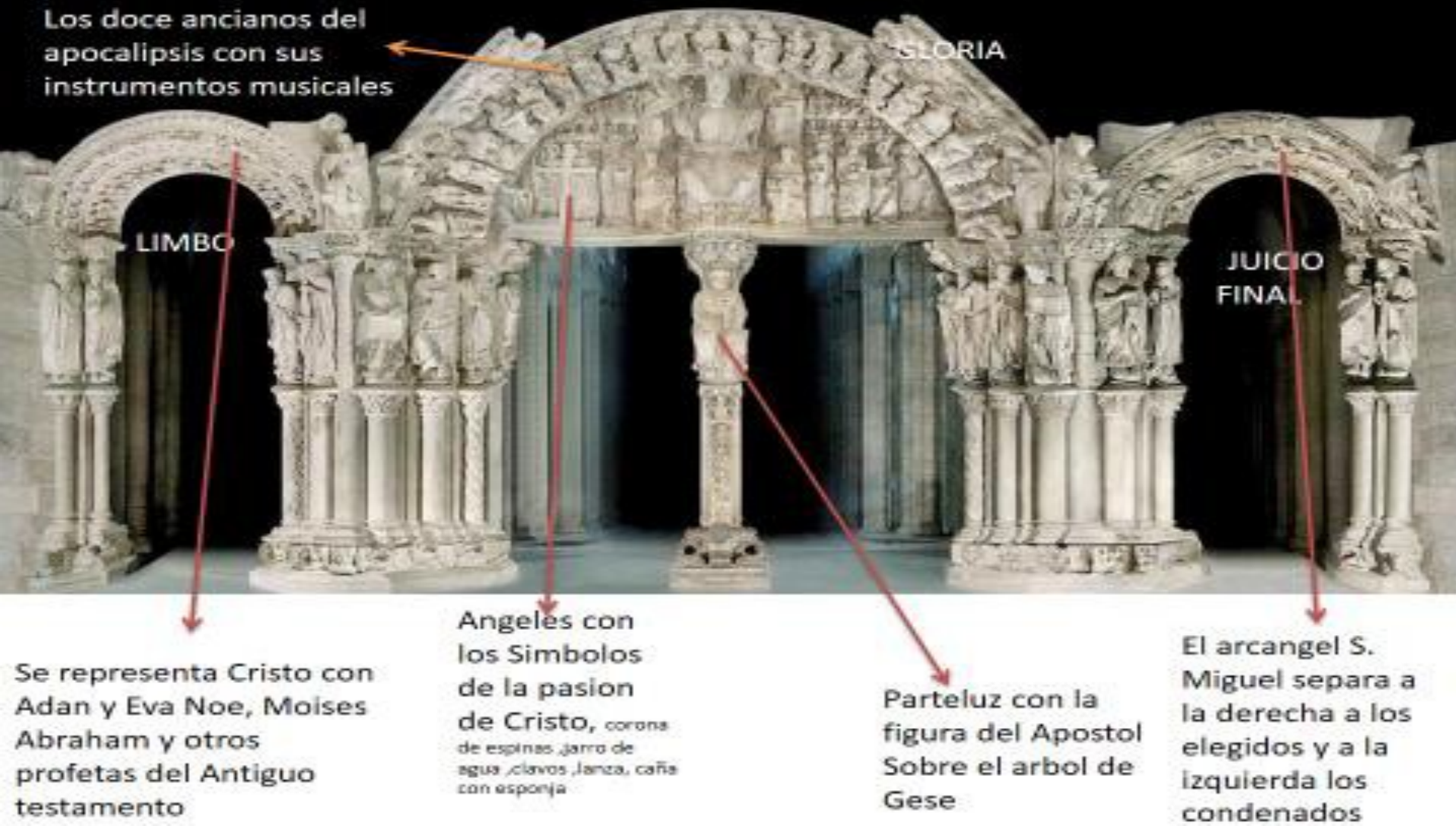
"árbore de Xessé"

No ARCO DA DEREITA, ten lugar un XUÍZO FINAL bastante *atípico* (as figuras da clave son Deus e S. Miguel):

- Na metade dereita os condenados son torturados por grotescos demos.
- Na metade esquerda do arco, as almas dos elixidos son arroupadas por anxos que as introducen na Gloria.

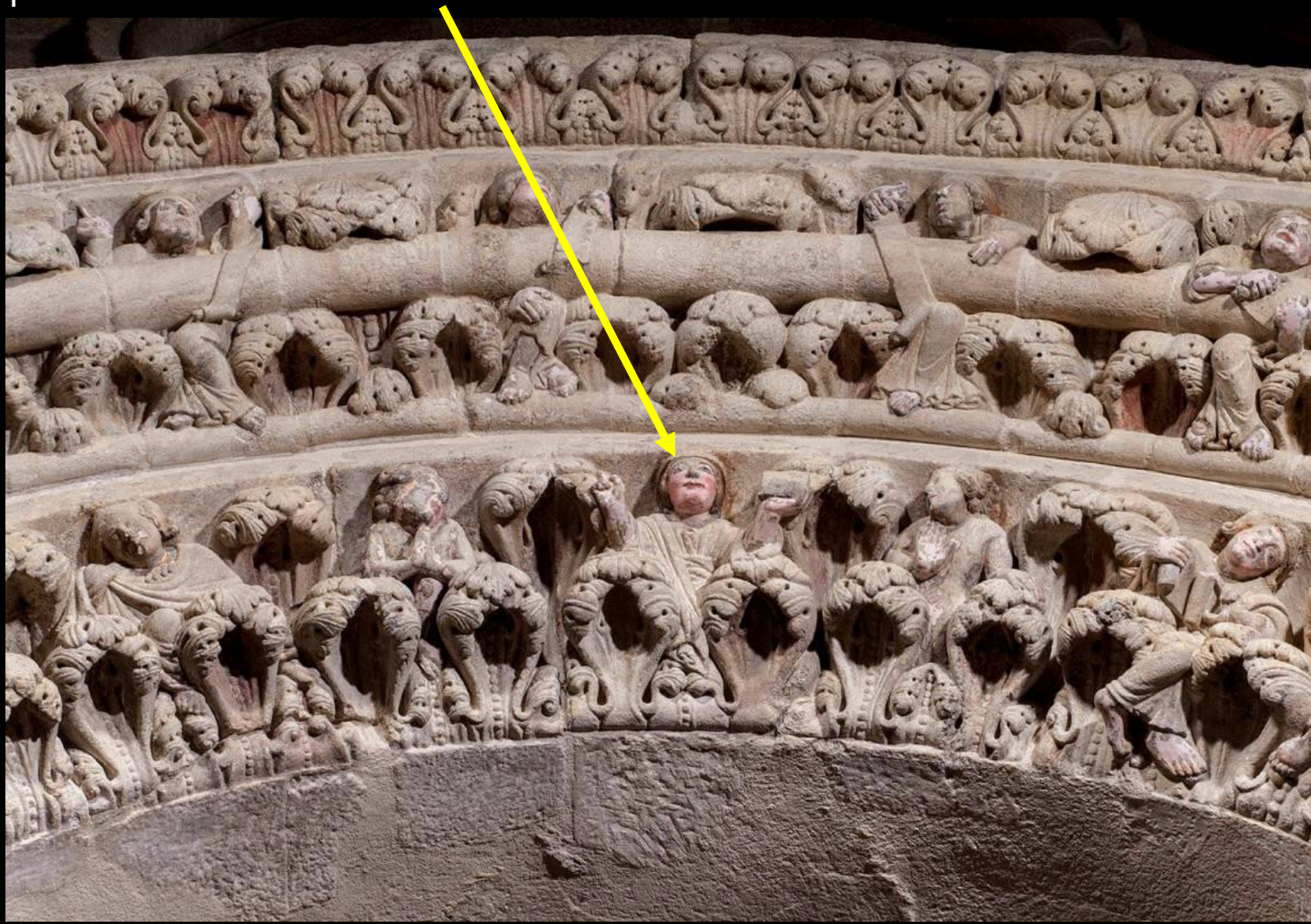
O ARCO DA ESQUERDA
-desde o espectador-, foi
obxecto de interpretacións:
Purgatorio ou o Limbo ...;
polas últimas investigacións
se trata dunha Anástase, ou
o descenso de Cristo aos
infernos para liberar aos
Xustos da Antiga Lei. Cristo,
despois de morrer e ser
sepulto, descendeu ao Hades
ou inferno dos xustos, onde
agardaban a resurrección os
non bautizados, para vencer á
morte e levalos consigo.

DETALLE DEL ARCO DE LA IZQUIERDA, O DEL LIMBO

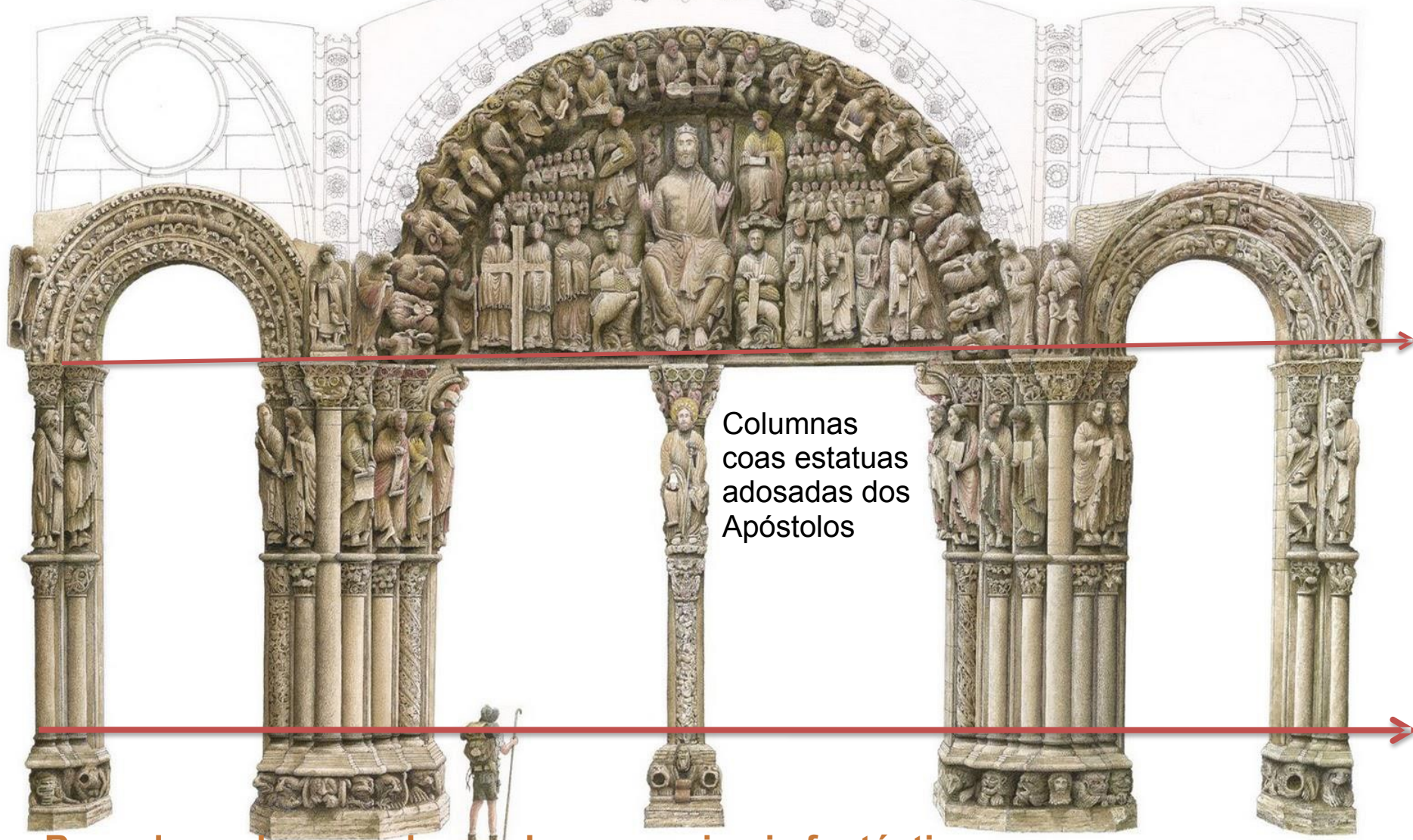
O acontecemento é antes da Resurrección corporal do sepulcro acontecida no 3º día da crucifixión. A cabeza da clave representaría a alma de Cristo, as figuras oprimidas por unha moldura a catividade da morte e as figuriñas entre follaxes, as almas dos Xustos liberadas por Cristo.

Hai 3 REXISTROS :

Os tres arcos responden ao Limbo, á Gloria e ao Xuízo Final

Columnas
coas estatuas
adosadas dos
Apóstolos

Base das columnas decoradas con animais fantásticos

O Pórtico da Gloria representa a *Parusía* ou 2ª chegada de Xesús Xristo á Terra para xulgar os homes segundo o libro da Apocalipse.

AS COLUMNS QUE
SOSTEÑEN O PÓRTICO,
apóianse sobre un bestiario de
animais monstruosos de
discutida interpretación; para
maioría dos historiadores
simbolizan o paganismo, sobre
cuxos restos se levanta a
Igrexa cristiá.

Nas COLUMNS representáanse os Apóstolos á dereita, os Profetas á esquerda; son os soportes da Igrexa.

As figuras relaciónanse entre elas, conversan, de modo que o *espectador* convértese nun *intruso* da sacra conversación, estas **relacións espaciais entre as figuras son un concepto novo** que non volverá aparecer até o BARROCO.

No ESTILO hai que diferenciar:

- Escultura da cripta que responde ao chamado "barroco borgoñón", figuras con acentos pergaménicos, encartados minuciosos con movementos efectistas e moi elaborados.

Escultura do Pórtico, de concepto é distinto: son figuras - placa, con panos pesados e ríxidos que lembran a modelos bizantino

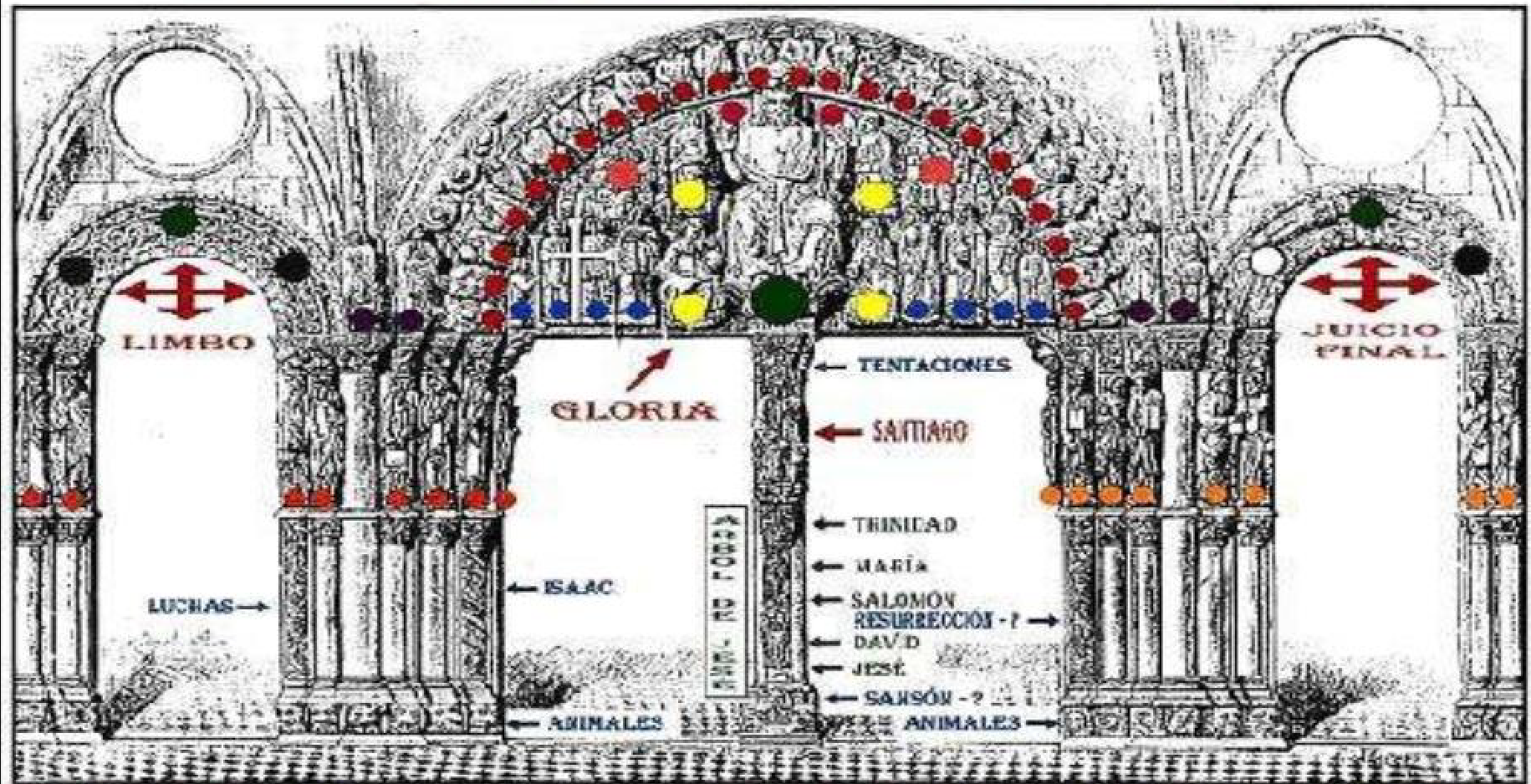

1 Cristo Rey	7 Pecados capitales	13 Profeta Abdías	19 Profeta Isaias	25 San Andrés	31 "El limbo"	37 Columna Pasión	43 S. Marcos Evangelista
2 Apóstol Santiago	8 Victoria del hombre	14 Profeta Amós	20 Profeta Moisés	26 San Mateo	32 Tímpano	38 La Cruz	44 Los clavos y la lanza
3 Árbol de Jesé	9 Primera columna	15 Profeta Oseas	21 San Pedro	27 Apóstol Tomás	33 "El purgatorio"	39 Corona de espinas	45 Jarra y sentencia
4 Hombre nuevo	10 Vía de Israel	16 Profeta Joel	22 San Pablo	28 San Bartolomé	34 Puerta Antigua Alianza	40 S. Lucas Evangelista	46 Azote y martillo
5 Victoria del león	11 Vía de la obediencia	17 Profeta Jeremías	23 Santiago el Mayor	29 Las tentaciones	35 Pueblo de Israel	41 S. Juan Evangelista	47 Esponja e IHRÍ
6 Las "Herejías"	12 ¿Quinta columna?	18 Profeta Daniel	24 S. Juan Evangelista	30 Ángel con trompeta	36 Pueblo Cristiano	42 S. Mateo Evangelista	48 Puerta Nueva Alianza

Fuente: El Pórtico de la Gloria

Pórtico de la Gloria

EL PÓRTICO DE LA GLORIA

- 24 ANCIANOS (APOC.) ● LOS 4 EVANGELISTAS ● CRISTO ● PUEBLO REDEMIDO ● ÁNGELES DE PASIÓN ● PROFETAS ● APOSTÓLES
- ÁNGELES PORTADORES DE ALMAS ● CONDENADOS ○ SALVADOS ● 12 TRIBUS DE ISRAEL ● ÁNGELES TURFERRARIOS

